

Izvorni znanstveni rad

DOI: <https://doi.org/10.17234/Croatica.67.8>

UDK: 821.163.42-1.09"199/202"

821.163.42-1:27-23

Primljen: 12. I. 2023.

Prihvaćen: 26. V. 2023.

OD BIBLIZAMA¹ DO POETSKOGA UNIVERZUMA

Đurđica Garvanović-Porobija
Adventističko teološko visoko učilište
dporobija@gmail.com

Ovaj rad donosi rezultate istraživanja biblizama u recentnoj poeziji hrvatskih pjesnika od devedesetih godina 20. do dvadesetih godina 21. stoljeća. Cilj je razvidjeti odnos pjesnika prema biblijskom prototekstu u oblicima poetskih referencija te koje su funkcije biblizama u lirskim diskursima odabranih pjesnika. Odabrani su pjesnici koji pišu poeziju s dominantnom poetskom funkcijom i pretežitom sekularnim ideologijskim predznakom, poimence: Lana Derkač, Jozefina Dautbegović, Delimir Rešicki, Dorta Jagić, Marko Pogačar, Franjo Nagulov, Davor Šalat, Sven Adam Ewin, Ivan Koprić i Ivan Klarić. Pregled njihovih lirskih diskursa pokazuje različit oblik upućivanja na biblijski prototekst i odnos prema njemu: citat, parafrazu, aluziju, adaptaciju, polemiku, subverziju, afirmaciju i negaciju. Funkcije biblizama također su višestruke, od stvaranja majestetičnosti, humornog učinka, ludizma, paralele, antiteteze, karakterizacije do destrukcije tradicionalnih shvaćanja i dekonstrukcije, demitologizacije te nove mitologizacije i mistifikacije.² Zbog osobito kreativne adaptacije biblizama s posebnom se pomnjom predstavljaju dvije pjesničke zbirke Davora Šalata, *Tumačenje zime* (2009) i *Zvijezde, davna lica spašenih* (2019), čime će se produbiti i uvid u figurativan poetski svijet tog autora i pokazati funkcioniranje biblizama u lirskim diskursima tih dviju zbirki pjesama. Analiza polazi od pretpostavke da

---

¹ Jedna je od mogućih definicija biblizma sljedeća: „Biblizam je metatekst/intertekst podrijetlom iz Biblije koji je u književno-umjetničkom diskursu stilski polifunkcionalan te može biti smješten na bilo koju tekstnu i jezičnu razinu” (Garvanović-Porobija 2014: 325).

² Isto, 15.

je primarna funkcija biblizama i s njima povezanih referencija na kršćansko-judaističku kozmologiju u diskursima navedenih dviju zbirki semantizacija temeljne teme i figuracija spacijalno-temporalnog ustroja te njegovo obogaćenje s jedva do znatno titrajućom nadom, s posebnim iktusom na prijenosu iskustva književnosti. Takva funkcija biblizama vrši zamjetnu ulogu u razvoju subjekta, od njegove dezorijentacije do nalaženja prostora ljubavi, do kojega se dolazi nejasnim, mističnim itinerarijem što povezuje obje zbirke desetogodišnjim iskustvom poetske šutnje. Subjekt, blizak autoru, nositelj je pothvata kojim se uspostavlja poetski kozmos, od stvaranja svijeta do njegova razvoja koji zahvaća i svemir pa do njegova mogućeg narušavanja ili opstanka. Metodologija te analize podrazumijeva detekciju svih biblizama i srodnih referencija te intertekstualnu analizu i razlučivanje stilske funkcije biblizama u osnovnom tekstu.

Ključne riječi: biblizam, hrvatska poezija od devedesetih do dvadesetih, Davor Šalat, spacijalno-temporalni ustroj, subjekt

1. UVOD

Kako je znano, Biblija je istodobno i sveti spis i književnost. Ona je tekst koji je inicirao razvoj pisma, pismenosti, tiska, teorije prevođenja i produkciju novih tekstova, kako teoloških i pastoralnih tako i književnih. U ovom se članku razmatra novija hrvatska poezija, od devedesetih godina 20. stoljeća do danas, koja sadrži referencije na biblijski prototekst. Disperzirani biblizmi u lirskim diskursima svojim slikama, simbolima, likovima, citatima, aluzijama i drugim književnim rekvizitima osnažuju poetski učinak i biblijskim općim mjestima označuju univerzalnost ljudskog iskustva. Usto, oni sudjeluju u prijenosu iskustva književnosti jer svojom kohezijom uključuju nove diskurse u svekoliku srodnu književnu ostavštinu te u novim kontekstima produciraju uvijek nova značenja. Evidentnost biblizama jedan je od pokazatelja povezanosti hrvatske poezije sa svjetskom književnosti i jednako tako s hrvatskom nacionalnom prethodnom poezijom. Dostatno je podsjetiti na najpoznatije naslove iz svjetske književnosti: John Milton, *Izgubljeni raj*; Dante Alighieri, *Božanstvena komedija*; Torquato Tasso, *Oslobođeni Jeruzalem*; William Shakespeare, *Sonet 146.*, *Sonet 154.* i dr.; Thomas Stearns Eliot, *Pusta zemlja* i mnogi drugi. U kriznim vremenima, kao što su ratovi i druge prijetnje istrebljenjem čovječanstva, nastajala je – i u novije se vrijeme također zamjećuje uslijed pandemije, klimatskih mijena, ratova i nagovještaja kraja civilizacije – poezija apokalipse, učestalo povezana s biblijskim opisima u knjizi *Otkrivenje*, kao i u starozavjetnim proročkim knjigama. Primjeri su pjesme Allena Ginsberga *Urlik*, Boba Dylana *Vremena se mijenjaju*, Clarka Ashtona Smitha *Nakon Armagedona*, Czesława Miłosza

Pjesma za kraj svijeta, Judith Wright *Eva svojim kćerima*, Richarda Wilbura *Savjet proroku* i dr. U hrvatskoj književnosti poezija je od najstarijih zabilježenih pjesama bila označena biblijskim intertekstom, kao što je znana pjesma *Svit se konča* iz 14. stoljeća, koja je također apokaliptička, *Davidijada* Marka Marulića, *Suze sina razmetnoga* Ivana Gundulića i drugi barokni plačevi. Kasnije će se pojaviti velika pjesnička imena koja se oslanjaju na biblijski prototekst kao što su Silvije Strahimir Kranjčević, Augustin Tin Ujević, Antun Gustav Matoš, Miroslav Krleža, Nikola Šop, Nikola Milićević i mnoga druga. Gotovo bi se moglo reći da je manje onih koji i unatoč svom pretežito svjetovnom nazoru u nekim aspektima nisu uputili na Bibliju, pa tako i među postmodernistima, koji svoju poeziju određuju intertekstualno, uočava se prostor i za evociranje biblijskih slika, ritmova i registara, kao što je slučaj s pjesmom *Hrvatski pjesnik* Krešimira Bagića (Garvanović-Porobija 2017: 68–69). Više o poimanju i slici Boga, pa time i biblizmima, u postmodernoj poeziji piše Krystyna Pieniążek-Marković (2009), u članku *Postmoderni Bog? (Bog i suvremeno hrvatsko pjesništvo)*. Analizirajući poeziju Miroslava Mićanovića, Sime Mraovića, Delimira Rešickog, Kornelije Pandžić, Katarine-Zrinke Matijević, Tomislava Domovića, Milana Maćešića i Zvonka Makovića autorica zaključuje da unatoč tome što je biblijska slika Boga antropomorfizirana te je i Bog poput postmodernih subjekata ravnodušan i slab, ipak se potreba za Apsolutom i transcedencijom ne gubi, nego se na neki način preispituje, izrijetkom:

U predstavljenoj slici Boga osnovna crta čini se više povezana s rekonstrukcijom nego potpunom destrukcijom, više s revizijom (čak ironičnom i ciničnom) ili parafrazom, dakle „pomakom”, doduše povezanim s privatnošću, intimom i slučajnosti postmoderne stilistike, ali ne i odustajanjem od metafizičke refleksije.

U ovom se članku predstavljaju pjesnici koji u recentnim desetljećima, od devedesete u 20. do dvadesetih u 21. stoljeću, upućuju na Bibliju prvenstveno stoga da osnaže svoj lirski diskurs biblizmima kao stilemima i literarnim karakterizemima i temu o kojoj pišu učine univerzalnom. Odabran je reprezentativan krug pjesnika, u koji zbog obima ovog rada nisu ušli svi pjesnici iz promatranog razdoblja koji u svojim lirskim diskursima upućuju na biblijski prototekst.³ U prvom poglavlju bit će predstavljene zbirke pjesa-

³ U pregled pjesničkih diskursa nisu ušla imena pjesnika koji su afirmirani prije devedesetih, a koji se djelomično oslanjaju o biblijski prototekst, kao što su: Danijel Dragojević, Slavko Jendričko, Tomislav Marijan Bilosnić, Luko Paljetak i dr., iako su i dalje prisutni na poetskoj sceni, kao i neka imena iz pjesničkih naraštaja od devedesetih do dvadesetih.

ma odabranih autora s pregledom dominantnih biblizama i njihovih relevantnih funkcija, a u drugom i trećem poglavlju iznijet će se temeljita analiza i određivanje stilske funkcije svih biblizama u pjesničkim zbkama Davora Šalata, kako bi se na primjeru jednog pjesničkog autora zorno predstavilo moguće funkcioniranje biblizama u suvremenim poetskim diskursima.

2. OD DEVEDESETIH GODINA U 20. DO DVADESETIH U 21. STOLJEĆU

2.1. Devedesete

U svom članku *Kršćanske teme u hrvatskom pjesništvu devedesetih* (2008) Sanjin Sorel izdvaja sljedeća pjesnička imena koja u svoje lirske diskurse uvode kršćanske teme (pa s njima i biblizme): Jozefina Dautbegović, Lana Derkač, Rosario Jurišić Vrgada, Stjepan Lice, Radovan Tadej i Mirko Ćurić. Pritom se autor ne bavi distinkcijom između onih koji to čine pomoću biblizama, iako spominje biblijski utjecaj, i s druge strane onih koji se oslanjaju na izvanbiblijsku tradiciju, iako se iz ukupnog opisa daje i to zaključiti. Također se ne bavi distinkcijom koji su od danih autora skloniji dati prednost poetskoj, a koji duhovnoj funkciji svog poetskog diskursa. Međutim, u ovom se članku proučava kako su pjesnici koji daju prednost poetskoj funkciji, koja je prvotno autoreferencijalna i upućuje dakle na sebe samu, proizveli nova ili oživljavali stara univerzalna značenja pomoću biblizama i koje su im uloge dodijelili.

Pjesnikinja Jozefina Dautbegović bavi se, prema Sorelu, „biblijskom temom egzila” i bezdomovinstva, što Sorel analitički pokazuje na primjeru njezine pjesme *Domovina u koferu* i zaključuje kako pjesnikinja „u navedenoj pjesmi svjedoči dvije stvari: biblijsko iskustvo kao osobno te iskustvo književnosti” (isto, 283). Tome svjedoče osobito njezine zagrebačke zbirke poezije o ratu. Jedna od njih, *Ručak s Poncijem* (1994), svojim naslovom kontekstualizira cijeli diskurs zbirke novozavjetnim prizorima Judine izdaje Krista i suđenja koje provodi Poncije Pilat. Isus kao žrtva arhetip je naroda koji strada u Bosni i Hercegovini tijekom rata u devedesetim godinama. Iako u svojevrsnom dvoboju s biblijskim Bogom, odnos je subjektice prema biblijskom prototekstu afirmativan s polemičkim ulomcima, a funkcija biblizama u njezinu pjesničkom diskursu arhetipska i paralelistička: događa se ono što se događalo Kristu.

O pjesmama Lane Derkač u njezinoj zbirci *Eva iz poštanskog sandučića* (1997) Sorel piše:

Derkač manipulira bogatom konotacijom biblijske osobe kako bi u prvi plan postavila pitanja posve teorijske naravi vezane uz rodne teorije, feminizam, odnosno uz onaj okvir razmišljanja o identitetu karakterističnim za ženske studije. Eva je tako poistovjećena sa subjektom pjesme, odnosno ona postaje univerzalnom slikom ženstva (isto, 287).

Poblize, kako imenoslovni biblizam Eva funkcionira u istoimenoj pjesmi s naslovom zbirke, izravno se spoznaje na tekstu koji slijedi:

Živim u pismu
 Više ne obilazim stablo
 Više ne ustajem rano
 otkada roletom mogu zakloniti
 svu svoju nagost
 i sunce što mi
 svakodnevno blješti u oči
 u mom novom domu poštanskom sandučiću
 Ne razaznajem svoju ustrajnost
 koja se u prvim naznakama algebre
 i nepisanim posjetnicama za prvu ženu
 već skoro nazire u pijesku
 jer ne želim biti Eva
 ako je Adam
 u posljednjoj zagriženoj jabuci
 ostavio svoju usputnost⁴

Subjektica je u toj pjesmi Eva koja više ne živi u raj u podno stabla, već u pismu i u poštanskom sandučiću. To je Eva koja je uvjetno Eva, samo ako Adam nije izgubio „svoju usputnost”, što je čini osobom koja odlučuje tko jest i tko će biti, što želi i što ne želi. Biblizam je u toj pjesmi simbolski i odnosi se na ženstvo uopće, kako je primijetio Sorel, na koji se potom nadovezuju nova, suvremena značenja i osobni pogledi. U pjesmi *Eva u meni* subjektica kazuje u prvom stihu: „U meni već 74 dana drhti Eva.” Tako je

---

⁴ Tekst pjesme citiran je iz elektroničkog izdanja knjige koja nema brojčano označene stranice. U popisu literature navedeni su bibliografski podaci i o tiskanoj verziji iste zbirke. Isto se odnosi i na ostale tekstove pjesama bez navedenog broja stranice.

Eva dio svake žene, ona je nasljeđe koje se ne može izbjeći. U pjesmi *Evina osobna karta* s Evom se može razgovarati, ona je osoba po sebi. Tako je dakle Eva višestruka pojavnost: Eva s kojom se subjektica identificira, Eva koja je nutarnji, biološki dio subjektice i Eva kao druga osoba koja ima nepisanu osobnu kartu i s kojom subjektica razgovara. Ta poliperspektivnost dopunjuje i proširuje bibliizam i omogućuje mu višestruke uloge. Biblizmi u diskursu promatrane zbirke Lane Derkač po svojoj su funkciji simbolični i metaforični i semantiziraju temu ženstva, a odnos je prema biblijskom prototekstu aluzivan i adaptivan – potonje znači da je prilagođen kontekstu osnovnog teksta i s njim u skladu modificiran, što pokazuje pounutrenje Eve u navedenom prvom stihu pjesme *Eva u meni*.

Iz Sorelova članka proistječe da je poezija Lane Derkač usmjerena na svjetovne teme i da joj bibliizam služi kako bi njime istaknula i semantizirala suvremenu temu univerzalnošću biblijske slike, kakav je sličan postupak i u Jozefine Dautbegović. Nije jasno zašto ih Sorel postavlja među kršćanske pjesnikinje, no granica je između duhovnih i svjetovnih pjesnika koji se oslanjaju o biblizme katkad fluidna i slabije vidljiva. Preostala imena iz Sorelova članka: Stjepan Lice, Radovan Tadej i Mirko Ćurić, sa stanovitim razlikama u gledištu, pišu duhovnu poeziju u punom smislu (i nju valja analizirati parametrima koji uključuju prvenstveno svjetonazorne i religijske vrijednosti, tek potom ili samo paralelno s njima i poetske, iako je prema teologu Ivanu Golubu (1990: 170) umjetnost igra koja prikazuje Boga igre (*Deus ludens*), kako stoji: „Zemaljska (je) igra, čija je najljepša slika umjetnost, milost jer nam pokazuje Božju igru.” Stoga i duhovnu, i uže religijsku poeziju kao i svjetovnu možemo smatrati radosnom igrom, a ne samo izričajem religijskih uvjerenja. Prema Sorelu, uz temu o smrti, pjesnik Rosario Jurišić Vrgada „većinu ostalih kršćanskih tema svojega pjesništva (izgnanstvo, patnja, jahači Apokalipse, Izlazak, Sodoma i Gomora itd.) podređuje onoj koja je koliko vjerska, toliko i općeljudska” (isto, 281–282). Stoga se njegova poezija približuje rubnom području između duhovne i svjetovne poezije.

Osim dviju pjesnikinja koje Sorel predstavlja u svom članku, svakako u devedesetima treba zamijetiti u pogledu na biblizme i pjesništvo Kemal Mujičića Artnama i Delimira Rešickog.

Kemal Mujičić Artnam objavljuje zbirku pjesama *Petkom poslije ribe* (1994), koja svojim naslovom djelomično upućuje na biblijski tekst jer je Novi zavjet, posebno u evanđeljima, ispunjen opisima ribarskog života, prehrane ribom, čuda i prisposoba povezanih s ribama. No, u vezi s praksom katoličkih kršćana, taj bibliizam šireg je opsega i upućuje na post petkom,

nakon kojeg slijedi u diskursu zbirke tjeskoban ratom opterećen vikend. Prva pjesma koja sadrži bibliizam u užem smislu nalazi se na početku, druga u slijedu, pod naslovom *Gostionica na kraju grada*. Bibliizam se uvodi intermedijalno, slikom posljednje večere: „Istina je bila hladna i šutljiva / gosti su svo ovo vrijeme / pijano groktali na sliku Posljednje večere.” Prva pjesma *Had*, s klasičnim mitskim motivom, tematizira smrt i uvod je u nepojmljivost i okrutnost nasilne ratne smrti. Subjekt je poražen u takvim okolnostima, a slika posljednje večere u drugoj pjesmi dodatno, u blasfemičnom okružju, potvrđuje to ozračje neumitne smrti. Posljednja pjesma *Dvadeseto stoljeće* iznosi ispovijed subjekta o posvemašnjoj izgubljenosti, dok prethodna pjesma *Ptica koja se ne vraća* iznosi Božju ispovijed o stvaranju svijeta i čovjeka kao potpuni promašaj i njegovu nakanu da stvori sve iznova, no čini se da će time Bog nestati u glasu ptice koja se ne vraća, što je konotacija na pticu koja se nakon Potopa nije vratila u arku. Tako pomoću biblizama nacionalna katastrofa i rat dijelom su, s gledišta subjekta, tragedije ovog planeta i kontekstualiziraju ratnu priču. Uz pjesme o ratu i smrti, nadovezuje se i apokaliptička pjesma *Jahač apokalipse*, koja donosi prizor jahača kako uzlijeće na nebo zadovoljan što je uništio ovaj svijet. Tako su slikovni biblizmi u ovoj zbirci u funkciji semantizacije teme o smrti i isticanja apokaliptičkog segmenta njezina diskursa. Odnos autorskog subjekta prema biblijskom prototekstu parafrazičan je i aluzivan, a odnos nutarnjeg poraženog subjekta više negacijski nego afirmativan, iako je njegov primarni problem nasilje, rat i uništavanje života.

Delimir Rešicki u devedesetima objavljuje dvije pjesničke zbirke pod naslovima *Knjiga o anđelima* (1997) i *Ezekijelova kola* (1999). Krešimir Bagić u knjizi *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost* (2016) piše da su te dvije zbirke, pridajući im još i treću *Aritmija* (2005), „druga dionica Rešickijeva pjesničkog opusa” s „naglašenim gestualnim prizivanjem tradicije”. Također zamjećuje da su zbirke pisane u sjeni rata, što utječe na portret subjekta obuzetog dubokom melankolijom te precizira: „U zbirci *Ezekijelova kola* naslovnim se prizivanjem biblijskoga proroka Ezekijela (koji je u babilonskom ropstvu imao apokaliptičku viziju) arhetipizira iskustvo subjekta, a prostor knjige asocira kao citatno-aluzivni prostor” (Bagić 2016: 73). Tako je dakle, prema Bagiću, funkcija biblizama u lirskom diskursu Delimira Rešickog „arhetipizacija iskustva subjekta”, uz citate i aluzije kao temeljni odnos, to jest oblik referencije na biblijski prototekst. U *Knjizi o anđelima*, ispunjenoj poetskim prikazima poput noćnih mora i jednako takvim poteklih iz stvarnosti, prevladava hermetičnost koja omogućuje različita čitanja, no

temeljna su značenja razvidna, kao u pjesmi *Marija Magdalena* (Rešicki 1997: 18) s novozavjetnim biblizmom znane pokajane grješnice:

Ti si kosom oprala svijet
i rukom dodirnula ovaj grad
čije ulice
u večernjoj svjetlosti
sve više i više sliče
na ulegnute humke

Iako se u tom biblijskom prototekstu Marija, grješnica, eksplicitno ne naziva Marija Magdalena, prošireno je tumačenje da bi upravo ta Marija, sestra Lazara i Marte iz Betanije, mogla biti i Marija Magdalena. Ona je otirući Kristove noge svojom kosom i skupocjenim mirisom, iskazala svoju ljubav Isusu koji će biti izdan i razapet i, prema Isusovim riječima u Iv 12, 7, ona to „izvrši za dan mog ukopa”. Stoga se ovaj biblizam interpolirao u opis grada koji se također poput Isusa primiče smrti, što ističu posljednja četiri stiha, posebno dva posljednja o ulicama: „sve više i više sliče / na ulegnute humke”.

U zbirci *Ezekijelova kola* ozračje je također mračno – vlada sumrak i smisla i razuma. Biblizam evocira zbivanje iz vremena u kojemu prorok Ezekijel u izgnanstvu treba prenijeti poruku izgnanicima u Babilonu, a prije tog zadatka prima viziju o Božjem prijestolju u obličju neobičnih kola s neobičnim kotačima, ispunjenu popratnim sjajem i prikazom Božje moći. Kako u toj zbirci funkcioniraju pojedini biblizmi, moguće je kratko razvidjeti u pjesmi *Rajski slak II.*:

I ne čini li se i vama ponekad
kako je prastara zmija
koja i danas
palučajući zlatnim jezikom
slijepa puže po izgubljenome raj
i traži onu davno ostavljenu košuljicu
tek neznatno izmijenila
svoju šapatavu molitvu

namjesto jedi, naime
sada kaže:
nemoj jesti (42)

Taj biblizam u odnosu na biblijski prototekst o sagrješenju prvih ljudi u raj adaptiran je u osnovnom poetskom tekstu minimalnim antitetičkim

paralelizmom. Zmija je ista iz raja, ali ona sada govori suprotno, pomoću negacijske male riječice koja čini značajnu razliku – je li zato što je uvidjela koje su posljedice jedenja zabranjenog ploda ili jer je i sama pogođena njima – nije jasno, osim što je zastrašujuće to što ona kao simbol Zla i dalje postoji i „paluca zlatnim jezikom”. Bibliizam u toj pjesmi svojom evokacijom biblijskog objašnjenja Zla priziva njegovu kozmičku dimenziju i njegovu posvemašnju tragediju te mitologizira diskurs.

U devedesetima javljaju se i pjesnici koji će u sljedećim desetljećima objaviti zbirke čiji će diskursi sadržavati visoku koncentraciju biblizama ili će oni biti smješteni na jakim mjestima – u naslovima, početnim i/ili posljednjim pjesmama. Dvoje od njih bit će predstavljeni u sljedećim odjeljcima i poglavljima: Dorta Jagić i Davor Šalat.

2.2. Nulte

U ovom desetljeću svakako je nezaobilazno razvidjeti pjesničke zbirke Dorte Jagić i Marka Pogačara. Dorta Jagić objavljuje svoju prvu zbirku *Plahtom preko glave* (1999) krajem prethodnog desetljeća, koja ne najavljuje poeziju takve zasićenosti biblizmima kakva se dogodila u nultima u njezinim sljedećim zbirkama. Ipak, vrijedno je zamijetiti da se u tim rijetkim biblizmima prve zbirke pojavljuje subjekt blizak autorici koji se predstavlja u pjesmi *Pitanje snage*, između ostalog, stihom: „skoro mi se vidi moj mozak Samsona”, što bi trebao biti opis nemoćne subjektice koja zna da je moćna, ali je snagu negdje izgubila ili bi je mogla izgubiti usput poput nepromišljenog biblijskog Samsona. Bibliizam funkcionira u tom kontekstu kao udaljena i neočekivana poredba s hiperboličnim i humornim učinkom. I s druge strane, na kraju zbirke u pjesmi *Moćno pero* upisana je molitva subjektice koja se boji da gubi kontrolu u svom pisanju, što upućuje na biblijski molitveni oblik, kao i na invokaciju starih pjesnika za mudrost poput nama bliske Marulićeve invokacije u početnom poglavlju *Judite*. No invokacija Dorte Jagić smještena je na kraju prve pjesničke zbirke čini se zato jer je autorica na kraju prve zbirke svjesna velikog početka, naime svog poetskog potencijala koji se kasnije i objelodanio u snažnom pjesničkom pothvatu. Tekst je sljedeći:

Bože,
linijom svjesnom
splavi papira

i rijeke teme
 iscertaj me moćnim
 perom
 prolijevat se svijetom
 više ne znam
 s mjerom

Prva zbirka Dorte Jagić u nultima *Đavo i usidjelica* (2003) biblizmima gradi svjetonazorski okvir za karakterizaciju subjektice – usidjelice. U sudaru sa suvremenim i svjetovnim poimanjima, subjektica se gradi okvirnim ispovjednim biblizmima hotimice stilizirano kao neprilagođen lik, te se time njezin položaj čini grotesknim. Iako sofisticirana i emotivno izrazito razvijena, subjektica ne nalazi drugi razlog svojih ljubavnih neuspjeha osim u silama zla koje se u Bibliji pojavljuju u likovima neobičnih imena: Azazel, Behemot, Asmodej, Levijatan, Belial, Belzebub, Mamon, od kojih je, čini se, najpozitivniji Levijatan jer vjerojatno upućuje na krokodila, ostali su imena za pohotne bogove ili zle duhove. Najposlije, u epilogu te poetske ljubavne tragikomedije subjektica se uokviruje poznatim Kristovim iskazom, citatom iz Mt 4, 10: „Apaga satanas!” („Odlazi, Sotono!”), koji on izgovara Sotoni u posljednjoj od svojih triju velikih kušnji. Tako su sve kušnje, pa i specifično ženske u ovoj zbirci, pandan Kristovih kušnji. Osim uvodne pjesme i epiloga, zbirka je podijeljena na sedam ciklusa, broj koji je u Bibliji simbol savršenstva, kao što je razvidno u tjednu stvaranja, dok je u poetskom diskursu ove zbirke sedam ciklusa pjesama posvećeno stvaranju neuspješnih ljubavi i pokušaja udaje, što je svakako ironijski oblik funkcioniranja biblizma u odnosu na biblijsku perfekciju broja sedam.

Druga zbirka Dorte Jagić objavljena u nultima nosi naslov *Kvadratura duge* (2007) i sadrži šest ciklusa prema šest boja duge (iako bez vjernosti u odnosu na atmosfersku dugu). Svaki ciklus sadrži mnoštvo biblizama i, uz kolorit, biblizam čini jedan od temeljnih poetskih stilema, u prvom ciklusu već u njegovu naslovu *Žuti ciklus, žut kao iščupani žalac smrti*. „Žalac smrti” aluzija je na tekst u 1 Kor 15, 55: „Gdje ti je, smrti, žalac? Gdje ti je, pakle, pobjeda?” Obojenost tog „žalca”, to jest biblizma, poetska je intervencija (možda zbog glasa ž?) i interpretacija tog biblijskog teksta kako bi se on adaptirao u imaginarij danog diskursa. Pjesma *Svetice iz ničijeg kalendara* iz istog ciklusa počinje citatnim biblizmom: „kako na nebu tako i na zemlji” iz molitve Očenaš. U pjesmi *Pogled s broda za Taršiš* zamjećuje se metaforičan biblizam o bijegu proroka Jone od svoje misije, prema knjizi Jon 1, 1, i u toj se pjesmi figurativno odnosi na svakog bjegunca od pogleda na ljudski rod i

njegovo stradanje. U *Crnom ili narančastom ciklusu*, u pjesmi *Plava šetnja*, oružana je oprema subjektice, uz dvosjeklu olovku „za obranu od žaba i kornjača”, i „za pasom ubojita poslanica Rimljanima”, što je referencija na biblijsku knjigu i njezinu teološku težinu, a istodobno i na začudnost takva obrambenog oružja. U *Crvenom ciklusu*, u pjesmi *Ja sam portret, putovanje i život* u naslovu je vrlo inventivan biblizam, naime, samo melodijska i sintaktička te djelomice leksemna konstrukcija Isusova iskaza u Iv 14, 6: „Ja sam put, istina i život”. Taj biblizam je, uz pridodanu inventivnost i zaigranost, u funkciji poistovjećivanja subjektice s Isusom, kako bi iskazao i njezinu ljubav i osamu. U pjesmi *Moj čovjek psalam* subjektica voljenu osobu poistovjećuje s biblijskom psalamskom poezijom i glazbom, stoga je to figurativna, metaforička adaptacija biblizma u osnovnom tekstu. U četvrtom ciklusu, s naslovom *Zeleni ciklus, tamnozelen kao psalam 27*, dvije su pjesme s biblijskim naslovom: *Pohvala vrsnoj ženi*, koja upućuje na Salomonovu pohvalu u Izr 31, 10–31, antitetički u odnosu na prototekst, i *Šeširić na stupu soli*, koja sadrži biblizam u vezi s biblijskim prototekstom o Lotovoj ženi u knjizi Post 19, 26, koja se okrenula u bijegu iz Sodome i Gomore. Njezino se okretanje u prošlost u diskursu zbirke figurira i uzne miruje subjekticu koja nastoji gledati naprijed. U petom, *Plavom ciklusu*, u pjesmi *Brdo iza slova*, koja vrvi biblizmima, njima se osvjetljuje i tema o nastanku autoričine poezije:

s braćom i sestrama uz uzak put
skupljam naslijedene sandale pjesnika
za najtočniju pjesmu o ljubavi.
kerubini su je odavna napisali
ali ja nemam još sve salomonove kajdanke
i sandale na hrpi u torbi
do najtočnijeg psalma učim premještati ono
modro brdo iza brda slova

U tom dijelu pjesme eksplicitno se upućuje na biblijsku poeziju na čiju se tradiciju oslanja subjektica bliska s autoricom. U posljednjem, *Ljubičastom ciklusu*, u pjesmi *Bitak i vrijeme*, u kojoj se čini da umire nada u ljubav, a ljubav i njezina neuhvatljivost temeljna je fascinacija poezije Dorte Jagić, neizostavna je i referencija na biblijsku Pjesmu nad pjesmama: „ljubičasto jutro zaobilazim točno / kraj zaručnika u pjesmi nad pjesmama”. Tako je u lirskom diskursu Dorte Jagić Biblija darovitošću i inventivnošću pjesnikinje izvela svoj suvremeni prodor u osobno iskustvo

Ljubavi i iskustvo književnosti, čiji su biblizmi adaptirani i distancirani u skladu sa slobodoumnim senzibilitetom i vremenom skepticizma, ali istodobno i suptilan iskaz privrženosti tradiciji ljubavi u suodnosu muškarac – žena, uz stanovite odmake, ironizacije i groteskne hiperbole, te s krhkim povjerenjem u „svim bićima zajedničku kocku šećera / bezuvjetnu ljubav kristovu” (*Brdo iza slova*). Tako je odnos prema biblijskom prototekstu aluzivan, adaptivan i pretežito afirmativan unatoč zalijetanju u negacijske sfere, a funkcija biblizama ironizacijska, paralelistička, ludička, inventivna, inovativna i karakterizacijska.

U nultima i Marko Pogačar objavljuje pjesničku zbirku *Poslanice običnim ljudima* (2007), koja u svom naslovu nosi aluziju na biblijske poslanice. U tom se naslovu još ne očituje negacijski odnos prema biblijskom prototekstu koji je razvidan kasnije u cijelome diskursu zbirke. Iako se i biblijske poslanice odnose na obične ljude, Pogačar je, čini se, nastojao odreći potrebu za kršćanskim oblikom duhovnosti i namjesto nje istaknuti socijalni status adresata: vrtlara, krojačica, pekara, kućanica, ribara, zubara, konobara, skretničara itd. i osvijestiti ih da im nikakva pomoć odozgo nije dostupna, kao što se očituje u pjesmi *Pristaješ mi kao protupožarna brigada Mojsiju (obrambenim igračima)*:

sa smrću, misliš o travi
 nikada toliko zelenoj, nikada gorućoj –
 nikoga da te podigne na nebo, nikakvog
 altruističnog neba, da siđe.
 ni jedan gol nije zaustavljen, i zato jest.
 samo je mrtvo značenje konačno:

U pjesmi *Ako pišaš po Salamunu vrati ti se u lice, smrt* subjekt deklarativno i pejorativno kazuje da ne podnosi kršćane, što se onda može čitati i kao antibiblijski stav: „kad klekneš Bog ti govori. sve što kaže je poznato. / jesam li ikada rekao što mislim o kršćanima? ne podnosim / kršćane.” O Bogu, usto što govori „sve poznato”, kazuje i blasfemičan naslov pjesme: *Bog je sisata telefonistica koja ti maznim glasom kaže da si birao broj koji se ne koristi*. Tako ova zbirka dotičući biblizme o kršćanima i Bogu iskazuje i negacijski i antagonističan oblik odnosa prema biblijskom prototekstu. U pjesmi *Permanentna revolucija jezika ljubavne poezije. Umornim trockistima*, stoji i sljedeći stih: „Pogačar misli: sve je bog = bog je ništa. bombarder prepun opasnog značenja.” Čini se da iza takvih stavova, u zaleđu, uz legitiman

ateizam, ipak stoji i neobjašnjena svjetonazorska bitka u izvanknjiževnom kontekstu, uz nastojanje da se iskaže radikalni rez u odnosu na svaki vid tradicije i ideološkog utjecaja, osobito u pjesništvu. Stoga se utvrđuje odnos negacije i provokacije i u odnosu prema Bibliji, barem naoko, a funkcija biblizama je u službi ideološke bitke te iskazivanja nezadovoljstva tradicijskim praksama i/ili novim religijskim buđenjem nakon razdoblja socijalizma, kad kršćanstvo dobiva javni i povlašten status.

U nultima je objavljena i zbirka Davora Šalata *Tumačenje zime* (2009), koja će biti posebno analizirana s obzirom na pojavnost i funkciju biblizama.

1.3. Desete

Odmah početkom tog desetljeća Franjo Nagulov objavljuje zbirku s naslovnim biblizmom *Knjiga izlaska* (2010), u kojoj prva pjesma *Proročanstvo bez proroka* iznenađuje obraćanjem proroku Izaiji, kojega u smrti subjekt ironijski smiruje: „Miruj, umorni navjestitelju, / i dalje nas vode oni / koji će s ljubavlju lagati / u tvoje ime” (isto, 13). Takva uvodna pjesma iznevjeruje očekivanje da će naslovni biblizam usmjeriti uvodnu pjesmu na izlazak iz egipatskog ropstva i njegovu figuraciju. Također iznenađuje subverzivan stav u odnosu na proročanstvo upravo proroka Izaije, iako će kasniji tekst razotkriti da su Izaijina mesijanska proročanstva razočarala subjekta jer su reflektirala svijetlu perspektivu budućnosti koja se nije, barem u njegovom vremenu, ispunila. Subjekt u pjesmi zamjera proroku da je prešutio istinu i izmislio nebo i zemlju te se nazvao Trojstvom. Kako god utemeljena ili neutemeljena bila ta poetska argumentacija, razvidno je da je ta prva pjesma usmjerena negacijski i subverzivno prema biblijskom prototekstu na koji upućuje. Razlozi za takav odnos već se naziru u samoj pjesmi – subjekt je krajnje beznadan i deziluzioniran jer živi u svijetu nasilja, čežnje za ništavilom i nedostatka smisla, osamljen, nezbrinut, porinut u svijet zla i nemorala koji preplavljuje i njega samoga. Subjekt gubi u takvom svijetu vjeru u Boga, navodeći točan datum kada se to dogodilo. Odbacujući religiju ostvaruje prekid i sa svekolikom tradicijom, povjerenjem u državu, njezine zakone i praksu. Postupno, uvodeći razigran registar, subjekt je sve manje radikalno te na kraju navodeći zahvalnost svima koji su doprinijeli nastanku njegove zbirke, pjesmom *And the Oscar goes to...* navodi i Boga u kojega je „prestao vjerovati 23. ožujka 2001.” (Nagulov 2010: 104) i proroka Izaiju s čijim likom započinje zbirku:

I Izaiji.
Kojem Izaiji?
Kako kojem Izaiji?
Njegova proročanstva svako bi me jutro
bar na trenutak uvjerala da ću
prije ili kasnije
završiti
u toplokrvnom društvu anđela (104–105).

Kolikogod diskurs bio ironijski, čini se da je u posljednjoj pjesmi subjekt ipak zahvalan za sve što ima: domovinu, roditelje, Boga u kojeg ne vjeruje, pa i za proroka Izaiju te da je dosegnuo Izlazak i oslobođenje iz tjeskobne krize pokrenute ratom, možda Izlazak u poeziju.

Još jedan bibliizam svakako ne treba previdjeti, koji se susreće u pjesmi *Tekstil*, u djelomice citatnom, djelomice parafrazičnom obliku:

A riječi su ostale u Evanđelju
U početku, naime, bijaše riječ
s kojom pjesnici nemahu veze.

U sredini je čučala sintaksa
šapćući oceanskim sjenama osamljenika:
Uzmite i jedite.

Na kraju bijaše Riječ.
I riječ bijaše ništa.
I vidje Bog da je dobro,
i nesta na par dana (31).

Taj će se znani bibliizam iz Iv 1, 1: „U početku bijaše Riječ”, pojaviti i u naslovu još jedne pjesme, samo sada na staroslavenskom: *Iskoni bje slovo*, čime se u oba primjera pokreće autoreferencijalna smjernica prema poeziji i razlučuje riječ od Riječi, ponegdje interferirajući u značenju ponegdje ga zamjenjujući. Usto, u istu pjesmu uključeni su i citati: „Uzmite i jedite!” koje izgovara Isus na posljednjoj večeri u Mt 26, 26 te citat iz knjige Post 1, koji stoji na kraju svakog dana stvaranja: „I vidje Bog da je dobro”, što se u diskursu ove zbirke odnosi prvenstveno na poeziju koju pjesnik stvara i vrednuje te nudi čitateljima da je konzumiraju. Biblizmi u diskursu ove zbirke služe pretežito kao mitemi tradicije koje pobunjeni i beznadni subjekt nastoji odbaciti kao iluziju i neistinu i ponuditi namjesto nje novi mit – poeziju, dakle, pokrenuti proces demitologizacije i nove mitologizacije.

Anonimni pjesnik Sven Adam Ewin, koji se javlja na društvenim mrežama i svojim objavljenim zbirka pjesama od 2011. godine te u prvim dvjema godinama dvadesetih,⁵ već u svom pseudonimu nosi bibliizam o početku stvaranja i prvim ljudima Adamu i Evi, što signalizira da pjesnik određuje i sebe i svoje pjesništvo na relevantan način u odnosu prema Bibliji, i to kako na pozitivan tako i na negacijski i ironijski način. U pjesmi *Pjesnik*, objavljenoj na društvenoj mreži,⁶ subjekt-autor objašnjava posredno i svoj pseudonim: „Poput Adama, on je prvi / Stanovnik Raja i Nebesa.” Na kraju pjesma zaključuje da je pjesnik ambigvitetan, na razmeđu između raja i pakla: „Kad treba plakat, on se smiješi. / A kad se smiješi, on bi plako / Pa ne znaš je li Raj il pako.”

Barem su tri osnovna razloga i motiva unosa biblizama u diskurs ovog pjesnika, koji određuju i njihovu funkciju: prvi je kreativan i inventivan razlog porabe biblizama kao slika, likova, izreka, stihova i citata, koji omogućuje stvaranje začudnog, harmoničnog ili pak humornog sudara sadašnjeg i biblijskog svijeta, sakralnog i profanog, davnašnjeg i suvremenog. Budući da je Biblija dubok rudokop i spremnik mnogih pjesničkih rekvizita, a usto posredno ili neposredno poznata čitateljima, pjesnik Sven Adam Ewin odlučio ih je na okretan i vigozozan način uključiti u stvaranje svoje poezije. Kao primjer može poslužiti pjesma *Kromosomska arka* (2020),⁷ u kojoj prve dvije strofe glase ovako:

Ni jednog časa ti nisi sama,
U tebi vrvi kao na sajmu.
Svi tvoji preci, u kolonama,
U tvome tijelu žive – u najmu.

Ni jedan jedini ne nedostaje.
Svaki u tebi traži zraka.
Njihova mladost u tebi traje.
Ti si njihova Noeva arka.

⁵ Iako je zbirka pjesama *S Bogom na ti*, iz koje uzimam primjer, objavljena 2021. godine, dakle početkom dvadesetih, kao i pjesme s Facebooka, smatram da je pjesnik Sven Adam Ewin ipak svojim dosadašnjim opusom i aktivnošću pripadnik desetih te ga stoga uvrštavam u to razdoblje.

⁶ Pjesma je objavljena na društvenoj mreži Facebook 28. travnja 2022. Pjesnik aktivno i hotimice radi izravnijeg odnosa s recipijentima objavljuje svoju poeziju na mrežnom prostoru (<https://www.facebook.com/groups/145001772863953>, pristupljeno 30. prosinca 2022).

⁷ Pjesma je objavljena na društvenoj mreži Facebook 13. studenog 2020. (<https://www.facebook.com/groups/145001772863953>, pristupljeno 15. kolovoza 2022)

U toj pjesmi subjekt lirskoj „ti” slikom Noine arke pojašnjava kako u njoj žive preci poput stisnutih životinjskih vrsta u arci i nasljeđem uvelike određuju i njezin život, čime ostvaruje iznenađenje, nenadanu poveznicu, štoviše i hiperbolu i karikaturu.

Drugi je razlog patos – često iskazan psalamskim diskursom ili u izravnom obraćanju Bogu, posebno u zbirci *S Bogom na ti* (2021), u kojoj je subjekt ambigvitetan – on želi uteći Bogu i njegovu svijetu, ali se ljuti što je taj isti Bog nedokučiv i što mu ne može vidjeti lice, pri čemu se služi učestalim biblizmima. Primjer takve pjesme je *Vrlo patetična*,⁸ iz koje izdavam strofe koje pokazuju takav dvojak odnos:

Ti ljubiš mene, Bože? I silno? I bez kraja?
Bože, ako je tako, daj mi nekakva znaka!
Evo, pusti me na čas iz svoga zagrljaja!
U zagrljaju s Tobom – ponestaje mi zraka.
(...)

Ti hodaš iza mene, al zateć Te ne mogu.
Ja okrenem se naglo, a Ti si se već skrio!
I zašto jednom ne daš, da Tebi, mome Bogu,
Konačno vidim lice! (Pa makar oslijepio!)
(...)

Ne ostavi me, Bože, u ovom vakuumu.

U vakuumu u kom... i nisam, a i jesam.
Gdje sav sam čas na entu, a čas u nultom stanju.
U kojem ne znam što sam. U kojem ne znam gdje sam.
I jesam li tek Slučaj. Il pripadam Poslanju? (isto, 56–57)

I treći je razlog poetska dekonstrukcija – pjesnik Sven Adam Ewin dekonstruira biblijski tekst predočujući nebeski svijet i Boga posvema ljudskim i negativnim, pri čemu se zbiva i opstrukcija tog teksta pejorativnim i čak blasfemičnim prikazima. Tako u pjesmi *Dragojevićeva rupa*, objavljenoj u istoj zbirci *S Bogom na ti*, nebo kao Božji svijet povezuje se sa psihijatrijskom bolnicom i rupom na žičanoj ogradi bolničkog kruga koju opisuje Dragojevićeva pjesma. Bog je autokrat i tiranin, ima doušnike, a život je uz njega nepodnošljivo dosadan i uskraćen. Narativ o nebu na taj je način posve-

⁸ Pjesma je objavljena u zbirci *S Bogom na ti* i također u Facebook grupi Sven Adam Ewin – poezija 3. prosinca 2021. (<https://www.facebook.com/groups/145001772863953>, pristupljeno 22. studenog 2022)

ma dekonstruiran, depatetiziran, antropomorfiziran i usporediv s opresivnim režimima. Zbiva se i obratna paralela, arhetipizacija i demistifikacija. Ljudski uzorak uređenja svijeta postaje arhetip za nebeski svijet. Početak navedene pjesme, koja uprizoruje dosadu i disciplinu nebeskog svijeta, glasi:

Stvar je ovakva.
 U Raju vlada željezna disciplina.
 Poslije ručka anđeli odlože krila u hodnik,
 Peru ruke i noge i idu na obavezno spavanje. Nakon toga
 Proučava se Petoknjižje, glancaju Gospodinova odličja,
 Pjevaju psalme i Kyrie Eleison,
 A poslije se igra eci-peci-pec
 Na čvrge.
 I tako od Postanka Svijeta,
 Svaki dan jedno te isto (isto, 92).

Tako dakle ovaj pjesnik u svom odnosu prema biblijskom prototekstu zauzima višestruke i nemonolitne stavove, i afirmacije, i negacije, i polemike, i subverzije, uz citate, parafraze, aluzije i adaptacije. Stoga ga možemo zajedno s njegovim subjektom okarakterizirati kao krajnje neravnodušnog. Biblizmi su u Svena Adama Ewina u funkciji inventivnosti, ironizacije, stvaranja komičnog učinka, provokacije, oneobičavanja, ludičkog poigravanja, destrukcije i dekonstrukcije, isticanja patosa itd. Ta polifunktionalnost pokazatelj je kako umijeća pjesnika tako i poetskog potencijala i, metaforičnim iskazom, darežljivosti biblijskog prototeksta.

2.4. Dvadesete

U tim godinama objavljene su zbirke pjesama dvaju pjesnika, Ivana Koprića i Ivana Klarića, koje sadrže zamjetne referencije na biblijski prototekst. Ivan Koprić objavljuje svoju zbirku *Intergalaktički peljar* (2021), koja se za razliku od prve zbirke *Hologrami nade* (2019), zasnovane na izravnom lirskom iskazu subjekta, sada oslanja na više predtekstova i prototekstova, od kojih je jedan i biblijski, i to uz klasični grčko-rimski mitološki tekst kao temeljno uporište, što je uostalom slučaj i sa svekolikom europskom umjetnošću. Time ostvaruje postmodernističku oznaku intertekstualnosti. Bibliizam u Koprićevu poetskom diskursu funkcionira kao arhetipski uzorak kojim se provodi semantizacija paralelne suvremene teme, dok se bibliizam aktualizira u novom kontekstu. Tako funkcionira primjerice biblijski narativ

o Samsonu u pjesmi *Odmor Samsona u tranzicijskoj dolini*, u kojoj Samson, sada iz narativa preveden ili preregistriran u lirski diskurs, kao i u prototekstu zaboravlja na svoje ideale pod tmurnim društvenim nebom. Prijenosom biblijskog lika u suvremene okolnosti u udaljenoj zemlji ostvaruje se prepoznatljivost i srodnost dvaju zbivanja i stilogeno ističe beznadnost aktualnog društvenog trenutka. Subjekt ironijski poziva Samsona neka se odmori i spava: „Moraš se odmoriti, glib je dubok / Strani su gospodari u skupim hotelima / Okruženi kvarnim plemenskim vođama / Koji lažno tuže i krivo presuđuju [...] Utoni u dug i dubok san, Samsone” (Koprić 2021: 57). U pjesmi *Lazar u logoru* biblizmom se semantizira tema o migrantima – dječak Lazar u hladnom logoru umire na očevim rukama dok mu otac pjeva žalobnu uspavanku i moli da ne usne „dok ne dođe On / Isus koji te ljubi” (isto, 61), s referencijom na smrt i uskrsnuće Lazara u Iv 11. poglavlju. U pjesmi *Kristov vrt* subjekt parafrazira molitvu Očenaš te se na kraju nada i Kristovom vrtu (aluzija na Getsemanski vrt) koji u velikoj kušnji subjekta cijeni njegovo „spuštanje na koljena” (isto, 222). I niz drugih pjesama u toj zbirci dovode u sraz udaljeno biblijsko vrijeme, likove i situacije sa sadašnjim vremenom, subjektom ili situacijom, omogućujući vremensku propusnost, katkad s ironijskim predznakom, katkad s pozitivnim i uvijek adaptivnim na novu društvenu, izvanknjiževnu i književnu situaciju, što priziva sjećanje na pjesme S. S. Kranjčevića. Uz pjesme s društvenim temama, koje u Koprića nemaju ambiciju da mijenjaju društvo, nego da budu prostor slobode u podizanju glasa protiv devijacija koje opterećuju kako autora tako i njegov blizak mu subjekt, u zbirci se nalaze i pjesme s predznakom intimističke i u širem smislu duhovne naravi, kao što je pjesma *Tko kaže da smo se izgubili*, u kojoj se subjekt obraća Bogu u svojoj slabosti i, s druge strane, u nerazumijevanju Božjeg oklijevanja i šutnje, iznosi optužbu Boga koji je dopustio da se subjekt kao i druga ljudska bića nađu u kaotičnom svijetu. Iako pozicioniran u odnosu na Boga kao skeptik ili kao agnostik, pjesma priziva biblijski kontekst (planina Sinaj, mršavi i lijepi Božji Sin i sl.) s pritajenom čežnjom za spasenjem ili, ako ga nema, za rušenjem takvog mita. Jedan ciklus njegovih pjesama polemički su „dijalozi” s Bogom, objavljeni u časopisu *Teme*⁹ pod naslovom *Sinajske polemike*, među kojima

⁹ Ciklus sadrži deset pjesama, u obliku molitvenih govora koje karakterizira krajnje angažirana emotivna intonacija, žučljivost, rasprava, nepomirljivost, otpor, bitka, ali i skromnost i svijest o vlastitom neznanju i nerazumijevanju svijeta i svrhe svog dolaska na ovaj svijet te nastojanja da otkrije tko je ustvari Bog. U nekim segmentima i poetskim argumentacijama diskurs se

je i spomenuta pjesma. Slično je i u pjesmi *Odsjaj Božji*, u kojoj subjekt kazuje da se natječe s Bogom koji uživa u njegovim ranama: „Bog voli moje upaljene ljubičaste rane / Pokornost traži, uske prolaze zatvara / Strpljenje Joba, osmijeh u grču / kovitanje svijesti, umorni kalambur” (isto, 83). Pjesma upućuje na biblijskog Joba i njegove patnje te se nalik Jobu subjekt u njoj smatra nedužnim da bi zaslužio stradanje, što pjesmu postavlja u krug neoegzistencijalističke poezije, a u odnosu na biblijski prototekst i kao afirmativnu i niječnu istodobno, usto što su biblizmi citati, parafraze, aluzije i adaptacije, što se može reći gotovo i za sve ostale Koprićeve pjesme s biblizmima. Poezija Ivana Koprića posjeduje značajan potencijal koji osim ovih opisanih dimenzija sadrži i mnoštvo drugih koje dotiču inovativne fantazmagorične, apokaliptičke i imaginativne stilske registre.

Ivan Klarić u svojoj zbirci *Dragi Marko* (2021), u kojoj subjekt piše Marku Aureliju poetski predstavljajući svoj spoznajni vidokrug, polazi katkad i s biblijskog gledišta ili pak iznosi smjelu kritiku u pogledu na suvremeno kršćanstvo, kao u pjesmi *Kritika eshatologije*, u kojoj se vraća u daleku kršćansku povijest u snažnoj zamjerci zbog križarskih ratova i inkvizicijskog progona, što je više povijesna nego biblijska tema, no Isus koji po sudu subjekta nije zamislio takvu religiju zasigurno je novozavjetni biblijski lik prema kojemu Klarićev subjekt pokazuje naklonost te tako i pozitivan stav u odnosu na biblijski prototekst, kako stoji: „ali Isus iz Nazareta / taj mladić s aurom ljubavi / nije bio uzročnik tog užasa / njegov duh bio je miran” (Klarić 2021: 8), ističući žarišnim biblizmom mirotvornu misao Klarićeve poezije. Pjesma *Hibernacija* kritizira suvremene sudionike kršćanskog bogoslužja na kojemu su prisutne i osobe koje vjerski sakrament promatraju samo s gledišta svog društvenog statusa: „o sakramentima razmišljamo kao o pogodnosti / za napredovanje u karijeri” (isto, 12).

Pjesma apokaliptičkog profila u toj zbirci nosi naslov *Arka*, koja predmnijeva propast svijeta oslanjajući se na biblijski narativ o potopu i Noinoj arci, kako stoji:

dragi Marko
svaki dan kopamo
dno svog bezdana
gdje su danas Noini potomci
koji su zaslužili da se za njih
sagradi arka (isto, 11)

---

križa i s diskursom Svena Adama Ewina u zbirci *S Bogom na ti. Sinajske polemike* objavljene su u časopisu *Teme*, br. 4–5–6/2021.

U zbirci *Kasni prostor* (2022) nema učestalih biblizama, ali su oni sporadično prosuti diljem diskursa u tragovima, kao u pjesmi *Drugi demon* (Isusovo raspelo, katedrala, demoni) ili u pjesmi *Vodomar* (Klarić 2022: 60), koja u konciznom i antitetičkom potezu oslikava ovaj svijet:

Ovdje je rijeka, ovdje je nesigurnost, ovdje smo
 ribe koje je Bog uzeo na dlan, darujući nam strah
 da je uvijek netko nečija lovina. Ipak, utješno je
 što sunce izlazi svakog jutra, što niču nove riječi
 i što zatvara se krug.

Koliko je taj Bog koji „daruje strah” biblijski, nije u cijelosti izvjesno, jer je u Starome zavjetu već predstavljen i kao „strašan” i kao „milostiv” (Izl 34, 6–7), a Novi zavjet tvrdi da je On ljubav (1 Iv 4, 8) i da „u ljubavi nema straha” (1 Iv 4, 18). Također bi se i ideja da su ljudi ribe i uvijek nečija lovina teško mogla shvatiti kao biblijska. Očito je ta pjesma plod poetske imaginacije i opservacije, ali unatoč tome čini se kao da upućuje na biblijski tekst. Takvi su neprecizni biblizmi u diskursu ove zbirke udaljeni od prototeksta, ali ostvaruju stanovitu mistifikaciju koja barem maglovito podsjeća na Bibliju. U pjesmi *Daleko* nalazi se citatni biblizam u kontekstu s *newageovski* portretiranim subjektom koji se prema biblijskom Bogu odnosi s tolerancijom, ali i bez biblijske respektabilnosti, kako glase i stihovi: „Dok ispijam jutarnju kavu, / čekam da nad gradskim zidinama / svane nebo neba i da moje ja / koje će doći iz svemira / prošapće *slava Bogu na visini* / i hej haj uživaj” (isto, 71) (isticanje dodano). U pjesmi *Razgovor sa sjenom* također je usputni biblizam s ironijskim odmakom, iako utemeljen i na stanovitom poznavanju Staroga zavjeta, u sljedećim stihovima: „Ako je / povijest starozavjetno dijete, / čime će biti kažnjeni / oni koji će joj se suprotstaviti?” (isto, 93) Takvih je pjesama cijeli niz, iz kojih na kraju unatoč sporadičnosti i nižoj razini disperzije biblizama prosijavaju različna pitanja o Bogu, raj, svjetlosti, paklu, smrti, smislu, kaosu itd. – što se u širem smislu uklapa i u biblijski tematski okvir, te se može tvrditi da su Klarićevi biblizmi u toj zbirci neizravni i prigušeni te da im je funkcija osnaživanje misaonosti i semantizacije diskursa koji odiše nakanom da pronikne u velika životna pitanja, pri čemu se služi različitim facetama svjetskih religija, filozofije, književne i uopće umjetničke spoznaje te tako i Biblije.

3. BIBLIZMI U LIRSKOM DISKURSU PJESNIČKE ZBIRKE DAVORA ŠALATA *TUMAČENJE ZIME*

Davor Šalat napisao je uz prethodnih pet i dvije zasad posljednje zbirke: *Tumačenje zime* (2009) i *Zvijezde, davna lica spašenih* (2019), čiji će diskursi biti sagledani s gledišta pojavnosti i stilske funkcije biblizama.

Prva zbirka, prema kronologiji nastanka, bit će *Tumačenje zime*, koja sadrži četiri ciklusa pjesama u stihu i prozi: *Abeceda pustinje*, *Tijelo pjesme u toplesu*, *Tumačenje snijega* i *Baršunasti grad*. Već se iz triju ciklusnih naslova može odčitati i nagovještaj dominantne teme – jezika i umjetnosti riječi, pjesništva i književnosti. Tema je dakle metajezična i metapoetska, što je razvidno iz niza pjesama kako prema njihovim naslovima tako i pojedinim segmentima teksta, kako otkrivamo već na početku zbirke: Ljuštenje jezika (Šalat 2009: 12), „ptice se došaptavaju, nebeskim jezikom čavrljaju zvijezde” (isto, 12), „U pijesku se posvadile sve riječi” (isto, 13), „Sunce ispisuje drugačije tekstove od naših” (isto, 14) itd. (isticanje dodano) U prvoj pjesmi *Benzin do neba* subjekt vidi raslojavanje i nesavršenost ljudskog jezika nasuprot savršenom jeziku „koji ne obuzdava niti jedan čovjek” (isto, 11). Prema pjesmi, na njezinu početku, s rečenicom ljudskoga jezika nije kako bi trebalo biti: „To je kao da ti se rečenica olabavila i ti joj više ne možeš ništa” – čime se iskazuje istodobno i postmodernistička misao o slabosti subjekta i premoći jezika nad subjektom. Zatim se takva rečenica pojavljuje personificirana i „nosi cipele nepoznatih ljudi”, vrluda tamo-amo, „nema šešira pod kojim bi se sakrila”, a u sljedećoj rečenici ona ima „oljušteni luk”. Unatoč tome što se udaljila od, kako bi se moglo tumačiti, adamskog ili božanskog koda, ta rečenica ipak „nepogrešivo izgovara abecedu pustinje”. To povezivanje jezika sa slikom pustinje poetska je gesta usložnjavanja teme u diskursu ove zbirke i pridaje joj naoko izvantekstnu i izvanjezičnu „tekstualnost” u svjetotvornu autorskom pohodu. Međutim, cijeli je novi svijet u diskursu te zbirke samo jezik koji tek interferira s objektima iz stvarnog svijeta po sličnosti ili razlici. Otuda i naslovi ciklusa *Tumačenje snijega* i cijele zbirke *Tumačenje zime*, pri čemu se snijeg i zima tumače kao što se tumači tekst, otuda i Sunce ispisuje „drugačije tekstove”, otuda i „zvjezdani tekst” i mnoštvo drugih signala. Dominacija i osamostaljenje jezika u poetskom svijetu ove zbirke, koja nadilazi granice ljudima razumljivih tekstova, ne može se previdjeti i zahtijeva posebnu akademsku analizu. Prema Catherine Osborne, koja analizira Platonova *Timeja*, Timejev diskurs stvaranja svijeta jezikom uspoređan je s demijurgovim stvaranjem materijalnoga svijeta, kako

Osborne (1996: 179) ističe na početku svog poglavlja *Space, Time, Shape, and Direction: Creative Discourse in the Timaeus*, u zborniku *Form and Argument in Late Plato*:

U ovom poglavlju istražujem paralelu između oblika Timejevog diskursa u Platonovom dijalogu i oblika svijeta koji opisuje. Jasno je da postoji analogija između Timejevog čina opisivanja svijeta riječima i zadatka demijurga da stvori svijet materije. Ova analogija podrazumijeva paralelu između jezika kao sustava reprodukcije ideja riječima i svijeta koji reproducira stvarnost u određenim stvarima.¹⁰

Autorica zatim objašnjava Timejev odnos prema povijesnim zbivanjima, izrečenim istinama i već stvorenom svijetu, ističući da njegov diskurs dobiva validnost pokušajem da riječima izrazi sličnost savršenoj i vječnoj stvarnosti:

Postaje jasno da autoritet ne leži u prepričavanju već ispričane istine, niti u opisu već stvorenog svijeta, već u stvaranju riječima sličnosti vječnim oblicima. Oblici služe kao paradigme kako za fizički svijet koji je stvorio demijurg, tako i za svijet u diskursu koji je stvorio Timej: njegov diskurs ne stječe svoju valjanost po vjernosti načinu na koji se stvari pojavljuju ili načinu na koji su se određene stvari 'zapravo dogodile', već na temelju pokušaja da riječima izrazi sličnost savršenoj i vječnoj stvarnosti (180).

Upravo je Šalatova intencija, prepoznatljiva posvuda u diskursu ove zbirke, da slijedi i zahvaća koncepte i paradigmu savršene i vječne stvarnosti, u tom slučaju stvarnosti savršenog jezika. U zaključku poglavlja Osborne ističe da su – prema svim uvidima što ih je predstavila – moguća dva puta govorenja – jedan je opisivanje uzoraka iz stvarnosti koje svi možemo vidjeti, kao što čini Critias, te drugi način, kako stoji: „Drugi je Timejev način, koji nudi sličnost idealu, a cilj mu je procijeniti vrijednost njegovog izvještaja ne pozivajući se na stvarni svijet koji je i sam po sebi nesavršena slika, već pozivajući se na idealnu paradigmu koju nastoji prikazati” (210). Šalatov je savršeni svijet predočen slikom nebeske sfere biblijskog podrijetla, a demijurg je u njega biblijski Bog čiji svijet – zasjenjen prolaznošću i bolom sadašnjeg poretka – s vremena na vrijeme bljesne u pokušajima da ga subjekt predstavi stilom i oblicima svog jezika.

---

¹⁰ Prev. Đ. G. P. – kao i svi prijevodi daljnjih tekstova na engleskom jeziku.

Također se ne dâ previdjeti ni figurativnost cijeloga diskursa, a posebice njegova spacijalno-temporalnog ustroja, pri čemu razumijevam njegov nutarnji prostor i vrijeme u kojemu se ostvaruje poetska dinamika, koji određuju poetski svijet u svakom od četiriju ciklusa; prostori su: pustinja, more, snježni krajolik i na kraju baršunasti grad, koji su na različne načine povezani i s temporalnom dimenzijom. U tim svjetotvornim prostorima koji nisu samo puke kulise zbivanja već i aktivni i potencijalno opasni metaforizirani subjekti, poput opisana personificirana i kadšto samovoljna jezika, smješten je subjekt i njegova upitanost u pogledu na (ne)izvjesnu poetsku i njoj na specifičan način priljubljenu egzistencijalnu budućnost. U njima je također usađen i stanoviti broj biblizama koji semantiziraju kako dominantnu temu tako i prostor i vrijeme i krucijalan su predmet istraživanja u ovom radu. Usto što vrše funkciju stilema biblizmi pridaju cijelome diskursu i diskretan svjetonazorski predznak s kojim se subjekt u Šalatovu poetskom ispisivanju ne bori niti ga ističe.

3.1. *Ciklus* Abeceda pustinje

Tablica 1. Popis biblizama u ciklusu *Abeceda pustinje*

Bibilizam	Vrsta biblizma u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme i stranica
Benzin do <i>neba</i> (isticanje dodano, i dalje)	Adaptirani imenski biblizam <i>nebo</i> ; aluzija na prostor duhovnih bića	Benzin do neba (11)
<i>Savršeni jezik</i> koji ne obuzdava nijedan čovjek	Aluzivni biblizam na nebeski jezik; konotacija na npr. 1 Kor 1, 13	Benzin do neba (11)
Pod kojom se dinom zaglavio naš izgubljeni automobil i koliko nam benzina treba za <i>putovanje do neba</i> .	Modificirani/adaptirani biblizam o putu spasenja	Benzin do neba (11)
Ptice se došaptavaju, <i>nebeskim jezikom</i> čavrljaju zvijezde.	Afirmacijski biblizam u odnosu na nebeski jezik	Ljuštenje jezika (12)

Biblizam	Vrsta biblizma u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme i stranica
Jer <i>Bog</i> ih (posvađane riječi) <i>ništi</i> vjetrom i sve se vraća <i>početku</i> .	Modificirani/adaptivni biblizam; aluzija na Postanak 1. i 2. poglavlje: Bog kao Stvoritelj i začetnik Stvaranja, odnosno Početka, te na „pobrkan jezik” u Postanku 11, 4–9	Konačan broj zvijezda (13)
Solarne mijene ukliještile se između glagola u <i>posvađanim jezicima</i> .	Aluzivni biblizam na Babilonski toranj i problem višejezičja; aluzija na Postanak 11, 4–9	Radosna tama (14)
Posrebrila se <i>pustinja</i> . <i>Mana</i> polako razniježi i mrgodna usta. I <i>Sinaj</i> bude krotko zrnce na dnu stopala.	Modificirani/adaptirani (afirmativni biblizam); parafraza iz biblijske Knjige izlaska 16. poglavlje i 19, 16–19 o kruhu s neba, mani	Nebeska koža (15)
Bog nam se obznanio u pijesku. Prevario <i>Egipat</i> i <i>Izrael</i> , izgllačao čovjeku <i>nebesku kožu</i> .	Modificirani/adaptirani biblizam; aluzija na Izlazak, od 1. do 20. poglavlja i na Postanak, od 1. do 3. poglavlja	Nebeska koža (15)
Izađi u nenactane slike, uspravi se u <i>stup od oblaka</i> koji poteže jamravi puk.	Modificirani/adaptirani sintagmatski biblizam; aluzija na Izlazak 13, 21	Stup od oblaka (16)
Utonuli u pijesak spremni su za <i>manu</i> , i ti si njihov vještiji cvrkut Bogu.	Modificirani/adaptirani biblizam; aluzija na Izlazak, 16. poglavlje	Stup od oblaka (16)
A kad <i>ponestane vina</i> , <i>ujahat ćeš u Jeruzalem</i> i odgonetnuti svih sedam brava na vratima vinskoga podruma.	Modificirani/adaptirani složeni biblizam o Kristovoj pretvorbi vode u vino i ulasku u Jeruzalem; aluzije na Iv 2, 1–11 i na Mt 21, 7–11	Stup od oblaka (16)

Biblizam	Vrsta biblizma u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme i stranica
Sav svijet kad ponovo nacrtáš, utihnut će marljivi noževi i ljudožderi će zauvijek ostati gladni.	Parafrazirani biblizam o ponovnom stvaranju svijeta; konotacija na Otk 21, 1 i 5 te Otk 22, 15	Stup od oblaka (16)
Pismo iz <i>Kapadokije</i>	Biblizam u širem smislu; konotacija na Dj 2, 9 i 1 Pt 1, 1	Pismo iz Kapadokije (23)
Golubovi pismoñoše raznose intimu negdašnjih asketa koji su se presvukli u <i>anđele</i> .	Presvlačenje u anđele vjerojatno je figurativan izraz za doseganje nebeske sfere; konotacija na biblijski tekst u Mt 22, 30	Pismo iz Kapadokije (23)
<i>Bog</i> u sebi zaneseno mrmlja: <i>Kapadokija, eh, Kapadokija...</i> I imena svih drugih mjesta uzmiču pred tolikom nježnošću.	Antitetička preinaka o Kristovom žalovanju nad Jeruzalemom; konotacija na tekst Mt 23, 37	Pismo iz Kapadokije (23)

3.1.1. *Biblizmi u pjesmi Benzin do neba*

Prvi biblizam već se nalazi u prvoj pjesmi u naslovu *Benzin do neba*, u imenskoj riječi *nebo*. Iako se značenje ove riječi odnosi i na „atmosfersko nebo”, odnosno „nebeski svod”, iz konteksta prvog ciklusa proistječe da se taj leksem odnosi uvelike i na nebo u smislu prostora u kojem prebivaju Bog i anđeli, na drugu dimenziju koja predstavlja željenu destinaciju, iako nije isključeno ni značenje „nebeskog svoda”. Posljednja rečenica u pjesmi sadrži aluziju na biblijski spasenjski put: „Možda nam ipak prišapne pod kojom se dinom zaglavio naš izgubljeni automobil i koliko nam benzina treba za putovanje do neba.” I kao takva, imenica *nebo* u odnosu na horizontalni široki prostor pustinje otvara vertikalnu perspektivu šireći prostor svijeta koji se začinje „abecedom pustinje”, odnosno koji će nastati jezičnom aktivnošću subjekta nalik na stvaranje planeta Zemlje u biblijskom poimanju. Pustinja je poput planeta Zemlje prije stvaranja „pusta i prazna” – kako

stoji u Postanku 1, 1 – i u srazu s jezičnom abecedom upućuje na jezično stvaralaštvo, na stvaranje poetskog svijeta koje valja ostvariti u natezi s već istrošenim i usto neposlušnim jezikom, pri čemu se zazivlje „savršeni jezik koji ne obuzdava niti jedan čovjek” i može se na razini recepcije u skladu s kontekstom shvatiti kao „nebeski jezik”, kako je predloženo u pjesmi *Ljuštenje jezika*. Nebeski jezik je konotacija na biblijski tekst: 1 Kor 13, 1: „Kad bih sve jezike ljudske govorio i anđeoske, a ljubavi ne bih imao, bio bih mjed što ječi ili cimbal što zveči”, u kojemu se spominju i anđeoski jezici, šire nebeski.

Pustinja se tako nadaje kao figurativna slika, metafora prazne knjige u nastajanju, ali može uključiti i uplesti i metaforu egzistencije, kako bi to poetski definirao S. S. Kranjčević u pjesmi Mojsije: „A šta je život – ko i pustara, // A šta su ljudi – ko i prašina”. Razvidno je, prema analizi, da su prvi biblizmi u prvoj zbirici u odnosu na biblijski prototekst pretežito aluzivni, a po svojoj funkciji isticajni, stilogeni i figurativni, osobito u spacijalnoj dimenziji. Lotman je 1970. godine pisao da je „jezik prostornih odnosa osnovno sredstvo za razumijevanje stvarnosti” (Lotman (¹1970) 1977: 218), ali da u poeziji prostorni odnosi kao što je u našem slučaju nebo-zemlja, odnosno visoko-nisko i gore-dolje, imaju i više nego spacijalno značenje te se u skladu s tim može nebo i zemlja shvatiti kao nedostupno-dostupno, besmrtno-smrtno, dobro-zlo itd., što znači da se spacijalnost dodatno figurira. U Bibliji je taj odnos gore-dolje povezan s vrijednostima neprolaznog nebeskog i prolaznog zemaljskog svijeta te će u Kol 3, 2 pisati: „Za onim gore težite, ne za zemaljskim!” U ovoj Šalatovoj uvodnoj pjesmi ta dimenzija gore-dolje, nebo-pustinja određuje i razliku između s jedne strane savršenog i s druge olabavljenog, „oljuštenog” jezika.

3.1.2. *Bibilizam u pjesmi Ljuštenje jezika*

U toj se pjesmi dodatno ističe antiteza između ljudskog i nebeskog jezika koji se sada pripisuje zvijezdama: „Ptice se došaptavaju, nebeskim jezikom čavrljaju zvijezde.” Uz gradaciju od „oljuštenog” ljudskog jezika preko ptičjega šapata dopire se do nebeskog jezika. Odabir razgovornog glagola *čavrljati* odaje lakoću tog jezika koji se ne opire, već se ostvaruje nepojmljivom prozračnošću. Jezik zvijezda odškrinjuje i produbljuje nebeski prostor, čime se spacijalna dimenzija uvećava.

3.1.3. *Biblizmi u pjesmi* Konačan broj zvijezda

U toj se pjesmi nalaze dva biblizma – jedan o Bogu Stvoritelju i velikom Početku, drugi o babilonskom tornju i pometnji jezika koji je u uskoj vezi s prvim, jer se pitanje jezika u toj pjesmi razvija dalje te se prvi put pojavljuje i Bog. On „posvađane riječi” „ništi vjetrom i sve se vraća početku”. Tako se Bog predstavlja i kao onaj koji poništava, i onaj koji obnavlja i transformira, „vraća početku”. Funkcija je tog biblizma dvojaka: karakterizacija Boga i intencija diskursa i subjekta da se ponovo uspostavi svijet kao što je bio na početku, prvenstveno na planu jezika kao žarišne jezgre u diskursu te zbirke, kako stoji u Post 11, 1: „Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste.”

3.1.4. *Bibilizam u pjesmi* Radosna tama

Sve su jasniji obrisi problema višejezičja te se „posvađane riječi” u njoj nazivaju „posvađanim jezicima”; problem se osim na intrajezičnoj pojavljuje i na interjezičnoj razini: „Solarne mijene ukliještile se između glagola u posvađanim jezicima.” Iako je i dalje odnos osnovnog teksta prema biblijskom prototekstu aluzivan, on je sve jasnije povezan s novom situacijom koju pred sobom nalazi subjekt i s kojom se on u svom pothvatu nosi te se takav biblizam može razumijevati i kao modificirani i adaptirani biblizam u skladu sa situacijom subjekta. Prema funkciji, uz stvaranje paralelizma s biblijskom situacijom i na taj način semantizacijom nove poetske stvarnosti, prostor se tog svijeta metaforizira slikama babilonskog tornja, kasnije – u pjesmi *Zlato mrtvome kralju* – i egipatskih piramida, koje nedvojbeno imaju i vremensku ulogu, dajući povijesnu perspektivu.

3.1.5. *Biblizmi u pjesmi* Nebeska koža

Naslovna sintagma upućuje vjerojatno kao i „nebeski jezik” na Početak, odnosno na stvaranje čovjeka ili pak na situaciju po sagrješenju, kad su Adam i Eva dobili simboličnu kožnu odjeću: „I načini Jahve, Bog, čovjeku i njegovoj ženi odjeću od krzna pa ih odjenu” (Postanak 3, 21; ZB). Većina drugih prijevoda koristi ekvivalent „haljine od kože” (Šarić). Kako god, i ljudska koža i janjeća upućuju na Početak, na situaciju kakva bi trebala

biti, a ne kakva jest. U toj pjesmi nalazimo dva složena biblizma na razini višoj od rečenice. Prvi je: „Posrebrila se pustinja. Mana polako razniježi i mrgodna usta. I Sinaj bude krotko zrnice na dnu stopala.” Prva rečenica parafrazira sažimanjem i metaforizacijom biblijski tekst u Izlasku 16, 14: „Kad se prevlaka rose digla, površinom pustinje ležao tanak sloj, nešto poput pahuljica, kao da se slana uhvatila po zemlji.” Neki prijevodi izgled „nebeskog kruha”, mane, opisuju poredbama „kao mraz” (Šarić), „poput inja” (Dretar), no najčešći je ekvivalent „kao slana”, ili „poput pahuljica”, kao što je u *Jeruzalemskoj Bibliji*. Šalat rješava tu nepoznanicu parafrazičnom metaforom „Posrebrila se pustinja”, kojom ističe ljepotu nebeskog kruha na pustinjskoj površini, sugerirajući mogućnost preobrazbe pustinjskog sivila. Druga rečenica upućuje na mrmljanje Izraelaca zbog nedostatka hrane u pustinji i utihnuće nakon padanja mane: „Mana polako razniježi i mrgodna usta.” Šalat ponovo parafrazira sažimanjem i figuracijom – sinegdohom – fragment iz narativa o neraspoloženju izraelskog naroda u pustinji. Figurativni opis stišavanja mrmljanja i pobune sinegdohom „mrgodna usta” doprinosi poetskoj narativizaciji zbivanja iz biblijskog prototeksta. I treća rečenica izravno upućuje na prostor u kojemu se događaj na koji se referira zbio, podno Sinaja: „I Sinaj bude krotko zrnice na dnu stopala.” Daljnjom metaforizacijom i obratnom gradacijom Sinaj namjesto prostora mrmljanja i pobune postaje prostor krotkosti i mira, čemu je pridonio „nebeski kruh”.

Sljedeći tekstni biblizam u istoj pjesmi, koji se sastoji također od triju rečenica glasi: „Bog nam se obznanio u pijesku. Prevario Egipat i Izrael, izglačao čovjeku nebesku kožu.” Referirajući na narative u Izlasku, ponovo se u prostoru „puste i prazne zemlje” pojavljuje i obznanjuje Bog koji je „prevario Egipat i Izrael”. Prijevarena Egipta sastoji se u oslobađanju izraelskog roblja, a prijevarena Izraela – što je neznatno polemičan i interpretativan biblizam s gledišta izraelskog naroda u tom trenutku – vjerojatno monoteizmom u kojemu je više religije od ugađanja osjetilima, više apstrakcije od vidljivih idola za kojima su izbjegli robovi žalili kao i za hranom u Egiptu. Time je – zaključuje Šalatov subjekt – Bog „izglačao čovjeku nebesku kožu”. Tim se biblizmom unosi uz pojmove nebeskog jezika i nebeskoga kruha i pojam nebeske kože, kao obris željena i nikada ili rijetko ostvarena svijeta i ljudskoga stanja.

3.1.6. *Biblizmi u pjesmi* Stup od oblaka

Naslovni biblizam upućuje na biblijski prototekst iz Izlaska 13, 21: „Jahve je išao pred njima, danju u stupu od oblaka da im put pokazuje, a noću u stupu od ognja da im svijetli. Tako su mogli putovati i danju i noću.” Nedvojbeno taj sintagmatski biblizam upućuje na Božju prisutnost i vođenje. No kakva mu je funkcija u osnovnom tekstu bit će jasnije razmotre li se svi prisutni biblizmi u toj pjesmi. Prvi je: „Izađi u nenactane slike, uspravi se u stup od oblaka koji poteže jamravi puk.” „Stup od oblaka” i „jamravi puk”, koji označuje puk koji kuka i jadikuje, jasno upućuje na biblijski prototekst, no nije jasno tko je lirsko „ti” kojemu se subjekt obraća. Teško je zamislivo da je to obraćanje Bogu, koji je već i učinio ono što subjekt zahtijeva, te se nadaje mogućnost da se subjekt obraća nekom drugome ili samome sebi u ti-obliku. Drugi biblizam koji slijedi kazuje: „Utonuli u pijesak spremni su za manu, i ti si njihov vještiji cvrkut Bogu.” Drugi biblizam jasno razdvaja lirsko „ti” od Boga. I dalje je situacija u osnovnom tekstu u paralelističkom odnosu prema biblijskoj situaciji za izlaska izraelskog naroda iz Egipta, koji u pustinji i pijesku – koji je ovdje i metafora prolaznosti i krhkosti ljudskog života – spremnije prihvaća nebeski kruh jer je ovisan o njemu. Lirskom „ti” sugerira se posredovanje cvrkutom pred Bogom. I dalje je nejasno tko je lirsko „ti” – lider i posrednik poput Mojsija ili je to pjesnik koji ptičjim i nebeskim jezikom komunicira s Bogom. Sljedeći je zamijećeni biblizam ovaj: „A kad ponestane vina, ujahat ćeš u Jeruzalem i odgonetnuti svih sedam brava na vratima vinskoga podruma.” Prvi dio rečenice („A kad ponestane vina”) upućuje na biblijski novozavjetni prototekst koji sadrži narativ o Kristovoj pretvorbi vode u vino na svadbi u Kani Galilejskoj, drugi dio („ujahat ćeš u Jeruzalem”) na Kristov trijumfalni kraljevski ulazak u Jeruzalem na magarcu, ali drugi dio rečenice o odgonetanju sedam brava na vratima vinskoga podruma, učitavajući pojam kriptograma, očito iskoračuje iz biblizma i supostavlja novu situaciju koja upućuje na lirsko „ti” kao na nekoga tko je nalik Kristu, ili tko to želi biti, onaj koji želi mijenjati i stvarati, što potvrđuje posljednji biblizam u istoj pjesmi: „Sav svijet kad ponovo nacrtáš, utihnut će marljivi noževi i ljudožderi će zauvijek ostati gladni.” Iako se radi o preinaci, u kontekstu svih prethodnih biblizama i ta se rečenica može shvatiti kao biblizam o ponovnom stvaranju Zemlje na kraju ljudske civilizacije, koji nosi konotacijski sadržaj povezan s biblijskim prototekstom u Otk 21, 1: „I vidjeh novo nebo i novu zemlju jer – prvo nebo i prva zemlja uminu; ni mora više nema.” Također i u Otk 21, 5a: „Tada Onaj što sjedi na

prijestolju reče: 'Evo, sve činim novo!'" Usto se upućuje i na stanovništvo novog svijeta u kojemu neće biti između ostalih neželjenih stanovnika – ubojica, što je paralelno s biblijskim prototekstom u Otk 21, 8: „Kukavicama pak, nevjernima i okaljanima, *ubojicama*, bludnicima, vračarima i idolopoklonicima i svim lažljivcima udio je u jezeru što gori ognjem i sumporom. To je druga smrt" (isticanje dodano). Taj biblizam u Šalатовu tekstu poetska je parafraza biblijskog izvora. Tim paralelizmom s biblijskim prototekstom o ponovnom stvaranju, uz početne biblizme koji upućuju na prvo stvaranje, istaknuta je složenost i veličina stvaranja poetskog svijeta, posebice njegova spacijalno-temporalnog ustroja, koji je kako u realnom svijetu egzistencijalna osnova tako i u poetskom svijetu njegov temeljni nacrt.

3.1.7. *Bibilizmi u pjesmi Kapadokija*

Kapadokija se spominje dvaput u novozavjetnom prototekstu, jednom u Dj 2, 9 za silaska Duha Svetoga na Pedesetnici: „Parčani i Međani, i Elamljani, i stanovnici iz Mezopotamije, iz Judeje i *Kapadocije*, iz Ponta i Azije” i drugi put u 1 Pt 1, 1: „Petar, apostol Isusa Krista, izabranim došljacima, rasijanim po Pontu, Galaciji, *Kapadociji*, Aziji i Bitiniji” (isticanje dodano). Iz tih se tekstova razaznaje da je pokrajina Kapadokija bila jedno od prvih kršćanskih uporišta i da su kršćani u njoj trpjeli progonoštvu kao i drugdje u Maloj Aziji. No iz enciklopedijskih i drugih izvora o povijesti Crkve doznaje se da je Kapadokija bila značajna i u teološkom pogledu i djelovanju kršćanskih otaca. Tako *Encyclopedia Britannica* piše: „U 4. stoljeću tri kapadokijska teologa – Bazilije Veliki, Grgur Nisenski i Grgur Nazijanski – dali su važan doprinos kršćanskoj misli u svojim spisima, opovrgavajući arijanizam i razrađujući nauku Trojstva.” Bili su poznati i po nauku i praksi asketizma. Otuda je Šalатов biblizam oslonjen ne samo na biblijski prototekst nego i na izvanbiblijske podtekstove, te se zato može nazvati biblizmom u širem smislu. Stoga nalazimo i sljedeći biblizam: „Golubovi pismoše raznose intimu negdašnjih asketa koji su se presvukli u anđele.” Asketi su očito spomenuti oci i njihovi učenici za koje pjesnik predmnijeva da su se po svojoj smrti prometnuli u anđele, a na temelju Kristovih riječi u Mt 22, 30: „Jer u uskrsnuću niti će se ženiti ni udavati, nego će biti kao anđeli Božji na nebu.” Poetskim je sažimanjem „kao” reduciran i ispušten, a dodana je i stilska figura konceptualne metafore „presvukli su se u anđele”, što u tom kontekstu znači „neki su anđeli presvučeni asketi”.

U istoj je pjesmi još jedan biblizam koji karakterizira Boga, sada ne samo kao Stvoritelja već i kao emotivnog, nježnog Oca: „Bog u sebi zanese-no mrmlja: Kapadokija, eh, Kapadokija... I imena svih drugih mjesta uzmiču pred tolikom nježnošću.” Nježni Bog u tom biblizmu potiče konotaciju na nježnog Krista koji oplakuje Jeruzalem, samo u antitetičkom smislu. U slučaju Jeruzalema to je žalost zbog Jeruzalemljana koji su ga odbacili, u slučaju Kapadokije – to je nježna ljubav prema zajednicama koje su bile spremne i na progon i na asketizam iz ljubavi prema Bogu. Kapadokija je tako kao prostor ovdje profilirana karakterizacijskim biblizmima njezinih stanovnika i time je poprimila pozitivan predznak. Kapadokija je prostor koji je u diskurs zbirke zašao iz povijesnog svijeta, no zajedno s ostalim, prethodnim biblizmima iz tog ciklusa definira kako široke spacijalne dimenzije tako i temporalne, od Početka stvaranja preko egipatskih piramida i Izlaska sve do prvih stoljeća po. Kr., što je dostatno široka kulisa za uspostavu novog poetskog svijeta i njime ispisane i spletene metafore nove, nebeske egzistencije.

3.2. Biblizmi u ciklusu *Tijelo pjesme u toplesu*

Tablica 2. Biblizmi u ciklusu *Tijelo pjesme u toplesu*

Bibilizam	Bibilizam u odnosu prema biblijskom prototekstu	Naslov pjesme
Samo sad mogući su preskoci iz noći u dan, iz čovjeka u <i>anđela</i> .	Razvoj biblizma iz pjesme <i>Kapadokija</i>	Naslonjač za sunce (29)
Ona je taj svijetli vijak koji se zavrće u <i>med i mlijeko</i> .	Adaptirani biblizam – frazem koji referira na zemlju kojom teče mlijeko i med u Izl 3, 8 i drugdje u SZ	Podmazano ime (31)
Možda ipak kiša podupre vodu u tijelima, možda se ljudi rasonode predigrom <i>potopa</i> i iskušaju napetost površine.	Aluzija na Potop i propast pretpotopnog svijeta – konotacija na biblijski prototekst Post 6, 17 i dr.	Kiša u tijelima (32)
Nagrizi košticu <i>stvaranja</i> , izglancaj <i>Božja slova</i> u ljudskoj rečenici.	Konotacija na biblizme iz prvog ciklusa – izglacanu kožu i nebeski jezik	Kiša u tijelima (32)

Bibilizam	Bibilizam u odnosu prema biblijskom prototekstu	Naslov pjesme
Našao si pticu koja je vrijeme. [...] nebo milosrdno češlja otoke koji su već prešli u <i>vječnost</i> .	Metaforom i personifikacijom istaknut antitetički biblizam vrijeme – vječnost s konotacijom na Ps 93, 2; Izr 8, 23; Iz 43, 13 i 44, 7; Dan 12, 3; 2 Pt 3, 18 itd.	Počesljani otoci (36)
Ipak, kao starozavjetni <i>Ostatak</i> , mi smo svagda slobodni, <i>pupamo</i> iznutra prema van.	Poetska parafraza usporediva s tekstovima Mih 5, 6–7.	Mehanika prirode (36)
Zagrijao sam sve molitvene sobe, dočekao <i>Boga</i> koji mi je ruke premazao <i>uljem</i> i u uši mi sakrio <i>sol</i> .	Simbolički biblizam s konotacijom na tekstove, npr. Izl 30, 25 i Mk 9, 50	Vježbanje budućnosti (38)
Svežanj tišine nije put / u valovitu <i>vječnost</i> .	Adaptirani biblizam, poetska preinaka o vječnosti	Onkrajno ljeto (39)
Sad smo tek mjed njenog ječanja, gotovo <i>vječni</i> .	Ironijski biblizam s konotacijom vječne propasti	Gotovo vječni (40)

Tema u drugom ciklusu je i dalje jezik, prvenstveno poezija koja se odčitava i u njegovu naslovu nagovješćujući kako prizor užitka tako i osjećaj neugode i ogoljenosti. Prostor je drugog ciklusa more i primorje. Kao što je u prvom ciklusu pustinja, pjeskovito tlo, elementarna materija, tako je i more, voda, još jedna elementarna prirodna tvar od koje je sagrađen fizički svijet. Subjekt je sada namjesto zatečen u pijesku sučeljen s velikom vodom, koja s jedne strane pruža utočište pod užarenim suncem, a s druge prijete nepreglednom pučinom propasti. „Nema povratka s pučine” – kazuje subjekt u pjesmi *Gotovo vječni*, i dodaje: „Brod nam progrizli crvi.” More je tako kao i pustinja dvoznačna metafora egzistencije. Višeznačje i poigravanje s njim znana je odlika postmodernističkog izričaja. I u tom metaforičnome moru smješteni su i biblizmi kako je naznačeno.

3.2.1. *Biblizam u pjesmi Naslonjač za sunce*

Taj biblizam („Samo sad mogući su preskoci iz noći u dan, iz čovjeka u anđela”) vrši ulogu konektora između dvaju ciklusa, prvog i drugog, jer se isti biblizam o pretvorbi čovjeka u anđela pojavljuje u pretposljednjoj pjesmi prvog ciklusa *Kapadokija*. No sada taj biblizam podupire drugu logiku – prometnuće u anđela ne zbiva se zbog isposništva i ljubavi prema Bogu, već je proizvod izloženosti sunčevoj svjetlosti. Sunce i „mehanika prirode”, prvenstveno u smislu prirodnog kruženja godišnjih doba, pojavljuju se na kraju prvog ciklusa s atributom novog božanstva. Ljeto, s kojim započinje drugi ciklus, omogućuje subjektu „rupu u nebu” i prolaz do „naslonjača za sunce”, prodor u gornje sfere koje nisu isto što i nebo u prvom ciklusu, ali su barem neka vrst odmorišta na tom putu prema gornjem svijetu ili njegov surogat.

3.2.2. *Biblizam u pjesmi Podmazano ime*

Ona iz biblizma „Ona je taj svijetli vijak koji se zavrće u med i mlijeko” jest „vatra koja rastapa mehaniku tvog hoda”. Čovjek kojemu se subjekt obraća je „raskliman” i subjekt apelira na njega da ne prizna svoje odvrnute matice i „vatra koja mu rastapa hod” jer je ono što ga rastače istodobno „svijetli vijak koji se zavrće u med i mlijeko”. Ono ga humanizira da ne bude stroj zavrnut po nepogrešivim mjerama. Mogućnosti recepcije te pjesme su višestruke, ali se svode na krajnji ishod – *med i mlijeko*. U Bibliji je taj frazem korišten za obećanu zemlju u kojoj teče med i mlijeko, kako stoji u Izl 3, 8a: „Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih i odvedem ga iz te zemlje u dobru i prostranu zemlju – u zemlju kojom teče *med i mlijeko*.” Hrvatski jezični portal prepoznaje ga kao biblizam, kako stoji: „*med i mlijeko* bibl. svega u obilju, blagostanje”.¹¹ Tematizira li ova pjesma vatru koja vodi u obećanu zemlju, u željeno „nebo”, dakle prostor izobilja u koji nas vodi ljubav koja prašta i spaljuje sve slabosti ili je jednostavan frazem u općem značenju „obilja i blagostanja”? Moguća su oba odgovora, a također i neki treći.

¹¹ Usp. <https://jezikoslovac.com/word/p818> (pristupljeno 20. kolovoza 2022).

3.2.3. *Bibilizmi u pjesmi* Kiša u tijelima

Prvi biblizam („Možda ipak kiša podupre vodu u tijelima, možda se ljudi rasonode predigrom potopa i iskušaju napetost površine.”) aluzija je na Potop i njegova je funkcija čini se kao i drugog biblizma u toj pjesmi („Nagrizi košticu stvaranja, izglancaj Božja slova u ljudskoj rečenici.”) da istakne vremensku dimenziju, udaljenu točku u biblijskom narativu koja je u prvom slučaju slika propasti, a u drugom slika obnove prvotnog i idealnog, paradigmatkog. *Izglancana slova* konotacija su na „izglačanu kožu”, i *Božja slova* na „nebeski jezik” iz prvog ciklusa, što sve upućuje na potrebu za pogledom unatrag, na vremensku dimenziju koja vraća na Početak. Potop je prvi prijelomni događaj nakon Stvaranja, odnosno Početka, kojim je Stvoritelj želio istrijebiti ljudski rod čije su i „misli bile svagda zle” i čija je izopačenost vapila do neba, kako stoji u Post 6, 17: „Ja ću, evo, pustiti potop – vode na zemlju - da izgine svako biće pod nebom, sve u čemu ima dah života: sve na zemlji mora poginuti.” Biblizam o Potopu koji će se ponavljati višeput antecediranje je moguće propasti i poetskom diskursu djelomice daje katastrofičan registar.

3.2.4. *Bibilizam u pjesmi* Počešljani otoci

U toj je pjesmi razvidna biblijska imenska riječ *vječnost*, koja se postavlja u antitetički odnos s riječju *vrijeme*: „Našao si pticu koja je *vrijeme*. [...] nebo milosrdno češlja otoke koji su već prešli u *vječnost*.” Potonja se riječ učestalo nalazi u biblijskom prototekstu, od kojih je jedan u Ps 93, 2: „Čvrsto je prijestolje tvoje odiskona, ti si od vječnosti!” I taj se biblizam odnosi na velike poteze u vremenskoj i, kad je u pitanju vječnost, u bezvremenskoj dimenziji koja ne poznaje ni početak ni kraj. Može li išta prijeći u vječnost? Vječnost je dimenzija u kojoj živi Bog, a mjesto na kojemu je ostvarena jest nebo, u ovom adaptiranom biblizmu personificirano u osobu koja „češlja otoke”.

3.2.5. *Bibilizam u pjesmi* Mehanika prirode

U parafrazičnom biblizmu u ovoj pjesmi nalazi se starozavjetni biblizam u kojemu se i referira na Stari zavjet: „Ipak, kao starozavjetni Ostatak, mi smo svagda slobodni, pupamo iznutra prema van.” *Ostatak* je u biblijskom

razumijevanju dio Izraela koji je preostao nakon sužanjstva ili kakve druge nevolje i usto je sačuvao svoju odanost Bogu i nasljedovanu religiju. Jedan od biblijskih tekstova koji prikazuje Ostatak jest i ovaj u Mih 5, 6: „Tada će Ostatak Jakovljevi, među brojnim narodima, biti kao rosa koja od Jahve dolazi, kao kapljice kiše na travi koja ne čeka na čovjeka niti iščekuje sina čovječjeg.” Također se u Iz 11, 1 kazuje: „isklijat će mladica iz panja Jišajeva, izdanak će izbit' iz njegova korijena”, a u Ps 1, 3 opisuje se pobožnik „kao stablo zasađeno pokraj voda tekućica što u svoje vrijeme plod donosi; lišće mu nikad ne vene, sve što radi dobrim urodi”, što je slika života, klijanja i proljetnog pupanja; u navedenom biblizmu pupanje je „iznutra prema van”, što upućuje na duhovnost kao izvor svekolikog buđenja.

3.2.5. *Bibilizmi u pjesmi Vježbanje budućnosti*

Subjekt se u ovoj pjesmi za igre s kamenjem na obali strukturira i „neopretno vježba budućnost”. No kako u sebi nosi metaforički samostan, kazuje sljedeće iskustvo: „Zagrijavao sam sve molitvene sobe, dočekao Boga koji mi je ruke premazao uljem i u uši mi sakrio sol.” Taj susret s Bogom u molitvi razbio je sve njegove igre, stavove, iluzije (kule od pijeska) tako da sebe mora opet „prikupljati posred razbacanih kamenčića”. Bog je u ovom karakterizacijskom biblizmu aktivan – premazuje ruke subjektu i u uši mu sakriva sol. Ulje i sol su biblijski simboli, iako drugi čin djeluje začudno. Ulje je simbol posvećenja, posebice za prinošenja žrtve, a može nositi i značenje „ulja radosti”. U Izl 30, 25 stoji: „Od toga napravi posvećeno ulje za pomazanje; da bude smjesa kao da ju je pravio pomastar. Neka to bude posvećeno ulje za pomazanje.” U Lvz 8, 10: „Uzme zatim Mojsije ulje pomazanja te pomaže Prebivalište i sve što je u njemu da ih posveti.” Sol je pak najčešće simbol mudrosti. Tako tekst u Mk 9, 50 kazuje: „Dobra je sol. Ali ako sol postane neslana, čime ćete nju začiniti? Imajte sol u sebi, a mir među sobom!” Funkcija ovoga biblizma je višestruka: uz karakterizacijsku, on nosi i kognitivnu spoznaju o subjektu i njegovim pogrešnim uvidima. On funkcionira i kao „oduhovljenje” u prostoru fizičkog svijeta, kako bi to nazvala Ljerka Car Matutinović (2010) u članku *Oduhovljeno traženje smisla*. Također, u ovoj se pjesmi susreću vremenitost i bezvremenitost, vječnost, koje se sudaraju tako da budućnost ne izgleda u ovom svijetu izvjesna. Stoga je i subjekt skeptičan u pogledu na budućnost u svijetu.

3.2.6. *Biblizam u pjesmi Onkrajno ljeto*

U pjesmi *Onkrajno ljeto* prisutna je misao o prolaznosti ljeta i s druge strane o „valovitoj vječnosti” koja se tim zalazom ljeta ne doseže. Vječnost je još samo udaljena ideja, a put do nje – nije „svežanj tišine”. Što je put, nije eksplicirano. Jasno je da je već pojavljeni biblizam leksem *vječnost* i u toj pjesmi u funkciji isticanja vremenske i supostavljene bezvremenske dimenzije.

3.2.7. *Biblizam u pjesmi Gotovo vječni*

U toj se pjesmi leksem *vječni* pojavljuje u negativnom, obratnom i ironijskom smislu. Pjesma slika potpunu propast i smrt: „Pučina je posijala sjemenke propasti u svaki naš džep. Sad smo tek mjed njenog ječanja, gotovo *vječni*.” Ovisno o tumačenjima, u Bibliji je poznat i pojam vječne smrti i vječnog ognja koji ne označuje vječno sagorijevanje, već njegove vječne i konačne posljedice – vječnu smrt. No diskurs pjesme nije teološki, već daje gorku, kontrastnu nijansu vječnosti „vječnog života” te se u tom slučaju suprotstavlja *vječni* naprama *vječni*, odnosno vječno izgubljeni nasuprot vječno spašeni i živi. Tako i u toj pjesmi biblizam ističe dimenziju vremena i bezvremenosti.

Razvidno je da u prvom ciklusu biblizmi imaju funkciju isticanja i figuriranja prvenstveno prostora, a potom vremena, dok je u drugom ciklusu poredak obratan – biblizmi pretežito ističu vremenske konture i dimenzije.

3.3. Biblizmi u ciklusu *Tumačenje snijega*

Leksem *snijeg*, koji se pojavljuje već u naslovu trećeg ciklusa pjesama, daje sliku oborine što pada s neba, sada u smislu atmosferskog prostora, no ipak odozgo, kao i mana prema biblizmu iz prvog ciklusa pjesama. I kao što je mana posrebrila pustinju svojim injem, i kako stoji u biblijskom tekstu: „Kad se prevlaka rose digla, površinom pustinje ležao tanak sloj, nešto poput pahuljica...”, tako je i snijeg nalik na manu donio sobom nebesku ljepotu. U prvoj pjesmi ovog ciklusa stoji da je ljepota „šapat u koji se šćućurio svemir i umotao snijeg, mudrac koji zavodi čitav jezik, a ipak šuti kao promišljeni kamen”. Snijeg je spustio na trenutak nebo na tlo i promijenio prostor, tlo, gradove, sela. Bjelina snijega i njegova svjetlost može se također u kontekstu

svih biblizama u prvim dvama ciklusima shvatiti kao boja duhovnosti. U tom ciklusu nema biblizama u užem smislu, već samo u širem te nekoliko konotacija, kako prikazuje tablica 3.

Tablica 3. Biblizmi u ciklusu *Tumačenje snijega*

Bibilizam	Bibilizam u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme
<i>Bijelo</i> je boja koja uvodi u zanos pa snijeg razmazuje <i>nebo</i> po prozorima.	Konotacija na nebo i ushit koji ono može izazvati; Otk 1, 14 i sl.	Izbrisane slike (46)
A gdje si ti u bezimanim <i>pustarama</i> u kojima crkava svaki autobus?	Aluzija na pustinju iz prvog ciklusa i Izlazak	Bratislava, Beč (47)
Uz drvo sveti Franjo rasvjetljava vrijeme <i>propovijedajući</i> pticama. Kora mu se topi pod prstima i stabla mu sama nude svoju srčiku.	Bibilizam u širem smislu; nema uporišta u biblijskom prototekstu, već u povijesti Crkve	Dvosmjerna kiša (51)
Iz nje rastu <i>božićni</i> bicikli i donose radost hrapavome gradu.	Aluzija na vrijeme Isusova rođenja i radost darivanja	Tumačenje snijega (52)
Pod savitljivim <i>neбом</i> izmičem čuvarima misli, razmjenjujem buku za svilenu prašinu.	Konotacija na nebo iz kojega sipa „svilena prašina”, to jest snijeg s mogućim simboličkim i duhovnim značenjima	Savitljivo nebo (54)
I više nikad neću ući u svoj blagi grad u kojem <i>svećenici</i> podmićuju smrt i raštamani orkestar <i>budi mrtve</i> da se okrijepe sljezovim čajem.	Konotacija na grad kao područje sigurnosti i svećeničke uloge u njemu	Savitljivo nebo (54)

Iako je treći ciklus bez biblizama u užem smislu, čini se da su oni tako snažno ugrađeni u prostorno-vremenske temelje diskursa ove zbirke pjesama u prvim dvama ciklusima da tekst u trećem ciklusu povlači od njih nasljedovane aluzije i konotacije, svakako udružene s osjetljivom percepcijom

recipijenata. Stoga i tamo gdje ne bismo vidjeli ni traga bibliizmu, sada se javlja i proteže njihova sjena.

3.3.1. *Bibilizam u pjesmi* Izbrisane slike

Iako se čini da je ovaj ciklus literalistička fascinacija snijegom kao pojavnošću koja mijenja svijet, sugestija leksemom *nebo* upućuje i na druga prepletana značenja. U rečenici: „Bijelo je boja koja uvodi u zanos pa snijeg razmazuje nebo po prozorima” *nebo* je nebeski svod, ali i blijesak nebeskog svijeta koji se pojavljivao u sporadičnim slikama u prethodnim ciklusima. Bijelo je biblijska simbolska slika duhovne čistoće i ljepote. Tako se u opisima nebeskog svijeta i obnovljene Zemlje u Otkrivenju Ivanovu 1, 13–14. pojavljuje Krist s kosom bijelom poput snijega: „ (...) a posred svijećnjaka netko kao Sin Čovječji, odjeven u dugu haljinu, oko prsiju opasan zlatnim pojasom; glava mu i vlasi bijele poput bijele vune, poput snijega, a oči mu kao plamen ognjeni.” On dolazi na bijelcu, a također se i spašeni ljudi prikazuju u bijelim haljinama. Snijeg donosi blijesak neba na prozore, sraz neba sa zemljom, odsjev nedostižnih i željenih sfera, što je ponovo figuriranje prostora poetskog svijeta u nastajanju i izgradnji.

3.3.2. *Bibilizam u pjesmi* Bratislava, Beč

U toj se pjesmi uza snijeg u kojemu se „valjaju” oba grada pojavljuje i lirsko „ti” koje naliči na žensku osobu i kojoj subjekt upućuje pitanje: „A gdje si ti u bezimenim pustarama u kojima crkava svaki autobus?” Ta rečenica, iako zvuči kolokvijalno, ipak sadrži konotaciju na pustinju iz prvog ciklusa u kojoj je automobil zaglavljnjen u pijesku, a nebo visoko i put izlaska nejasan.

3.3.3. *Bibilizam u pjesmi* Dvosmjerna kiša

U slučaju parafraza životopisnih segmenata o sv. Franji, kao što stoji: „Uz drvo sveti Franjo rasvjetljava vrijeme propovijedajući pticama. Kora mu se topi pod prstima i stabla mu sama nude svoju srčiku”, čini se da taj tekst ima karakterizacijsku funkciju, i to ne samo jedne iznimne osobe kao što je sv. Franjo, i njegov osobit odnos prema pticama i stablima, već i njegova vreme-

na koje biva osvjetljeno njegovom ljubavlju, odnosno njegovim prijenosom božanske ljubavi, što onda ima i poveznicu s biblijskim vrijednostima. Ta se slika uklapa u svijet novih odnosa i dimenzija, svijet u kojemu kiša može padati i na tlo i na nebeski svod. Poenta je tih slika u razlici u odnosu na postojeći fizički svijet i njegov poredak.

3.3.4. *Bibilizam u pjesmi* Tumačenje snijega

Još jedan biblizam u širem smislu: „Iz nje rastu božićni bicikli i donose radost hrapavome gradu”, koji funkcionira kao karakterizacijski opis vremena i prostora – vrijeme je zimsko, božićno, prostor: hrapavi grad, što je metaforična slika nelagodnog mjesta kojemu božićni bicikli koji rastu iz zemlje donose radost. Zemlja je zahvalna za svako razumijevanje i nagrađuje one koji su prema njoj nježni, šalje im božićne darove. Sve je u toj pjesmi figurativno, ali i nedvosmisleno jasno usmjerenje na poštovanje zemlje i snijega.

3.3.5. *Bibilizmi u pjesmi* Savitljivo nebo

Čini se da ta pjesma nagovješćuje smrt u snijegu, izvan grada i njegove iluzije sigurnosti, prostora „u kojem svećenici podmićuju smrt”, što daje privid da se smrt može udaljiti i spriječiti te da se mrtvi katkad mogu i vratiti – „raštimani orkestar budi mrtve da se okrijepe sljezovim čajem”. Grad daje iluziju zaštite koju selo pokriveno snijegom i brisanim prostorom nema – ostaje u vidokrugu samo bjelina, bez traga sjećanja na prošlost i život u njoj.

U tematiziranju zime u ovom ciklusu s njezinim metaforičnim značenjima – ljepote i brisanja prošlosti – biblizmi sudjeluju u novom figuriranju kako vremena tako i prostora povezanih s njim. Brišući svijet fizičkih nužnosti, biblizmi svojim konotacijama usmjeravaju na manu, na nebeski prostor, na nove odnose prema prirodi (sv. Franjo) i dr. te tako pomažu u postavljanju nužnih uvjeta za stvaranje drugačijeg, poetskog svijeta u odnosu na stvarni.

3.4. *Bibilizmi u ciklusu* Baršunasti grad

Naslov toga posljednjeg ciklusa u zbirci upućuje prvenstveno na nestvaran prostor, kojemu tek valja otkriti metaforiku i razvidjeti imaju li biblizmi i

dalje, na kraju, isticajnu i dodatnu figuracijsku funkciju. Biblizmi slijede u tablici 4.

Tablica 4. Biblizmi u ciklusu *Baršunasti grad*

Bibilizam	Vrsta biblizma u odnosu na biblijski prototekst	Pjesma i broj stranice
Može li se vrijeme spaziti, može li oko predvidjeti <i>apokalipsu</i> vlaka?	Iako biblijskog podrijetla, riječ <i>apokalipsa</i> nalazi se i u općoj porabi; moguća aluzija na propast svijeta, bilo fizičkog ili poetskog	Prepričavanje vlaka (58)
Protusvijet / s gradom bez zgrada / ljudi bez tijela / s <i>Bogom</i> / bez brade i zrcala	Karakterizacijski biblizam koji niječe populističku predodžbu o Bogu	Protusvijet (59)
<i>Anđeo skriva mač. ...</i> Djeca se uporno drže njegova imena i <i>zlodusi</i> zahtijevaju <i>bitku</i> .	Adaptirani biblizam, s aluzijom na biblijske tekstove o anđelima; Post 3, 24	Stidljivi anđeo (60)
<i>Njegov mač je riječ</i> , napokon to shvaća, i počinu <i>griješ</i> pjesništva,	Adaptirani biblizam s aluzijama na Heb 4, 12 i na Post 3	Stidljivi anđeo (60)
Nijedna <i>arka</i> ne prima korake odsutnog čovjeka.	Adaptirani biblizam s aluzijom na Potop	Izvrtnje poretka (65)
Dva <i>hrama</i> / crvene kaplje / i prozirna <i>krv</i>	Bibilizam na razini leksema <i>hram</i> s aluzijom na 1 Kr 3, 1 i sl.	Uzdasi (69)
<i>Molitva</i> / za nastajanje jutra / i <i>spas od vode</i>	Bibilizam na razini leksema <i>molitva</i> s aluzijom na psalamske molitve i Potop	Uzdasi (69)

3.4.1. *Bibilizam u pjesmi* Prepričavanje vlaka

U toj se pjesmi nalazi leksem *apokalipsa*, koji vuče podrijetlo iz biblijske knjige Otkrivenje Ivanovo, po svom književnom žanru apokalipse, spisa o posljednjim danima i kraju svijeta. Unatoč tome što i drugi sveti spisi, osim biblijskih, sadrže apokaliptičke zapise, u kontekstu hrvatske i europske knji-

ževnosti i uopće književnosti Zapada prva je referencija leksema *apokalipsa* na biblijska starozavjetna i novozavjetna proročanstva o Sudnjem danu i svršetku vijeka te na spomenutu posljednju knjigu Biblije. Stoga je funkcija biblizma u toj pjesmi emfaza „predviđanja apokalipse vlaka”. Vlak je u metaforičnom smislu jezik, odnosno rečenica, kako se eksplicira u pjesmi *Stidljivi autor*: „Njihova slova još se slažu u broju i rodu i one se svrstavaju u savršene kompozicije besmislenih vlakova.” Autorska bitka s jezikom traje i ne može se predvidjeti njezin kraj, iako na kraju pjesme zatitra nada da će po upoznavanju teksta s autorom sve početi „ispočetka”.

3.4.2. *Bibilizam u pjesmi Protusvijet*

U toj pjesmi, koja sažeto ocrtava protusvijet u odnosu na fizički svijet, između ostalih nepojmljivih različitosti spominje se i Bog: „Protusvijet / s gradom bez zgrada / ljudi bez tijela / s Bogom / bez brade i zrcala.” Prema Bibliji, Bog se ne opisuje s bradom i zrcalom. No ta uvriježena predodžba mogla je eventualno biti zasnovana na nekim biblijskim tekstovima koji ističu Božje sveznanje i mudrost, kao što je sljedeći tekst u Dn 7, 9: „Gledao sam: Prijestolja bjehu postavljena i Pradavni sjede. Odijelo mu bijelo poput snijega; vlasi na glavi kao čista vuna. Njegovo prijestolje kao plamenovi ognjeni i točkovi kao žarki oganj.” U nekim prijevodima stoji ekvivalent za Pradavni – starac (Dretar, Daničić). Funkcija te Božje karakterizacije jest konačna potvrda protusvijeta. Ako je Bog kao ishodište fizičkog svijeta njegov vrhovni autoritet, onda je također u protusvijetu on posljednji autoritet, koji sa začelja upravlja poretkom svijeta, a nosi i zrcalo zbog obratne slike. No on nije više starac, već bezbradi i mladi Bog, što je onda konačno oneobičavanje takvog svijeta.

3.4.3. *Bibilizmi u pjesmi Stidljivi anđeo*

Bibilizmi su u ovoj pjesmi adaptirani u osnovnom tekstu, no upućuju na biblijski prototekst i stoga se mogu smatrati biblizmima u užem smislu. Prvi biblizam prikazuje sliku anđela s mačem: „Anđeo skriva mač. (...) Djeca se uporno drže njegova imena i zlodusi zahtijevaju bitku.” Od Knjige postanka susrećemo opise anđela, službujućih duhovnih bića koja nisu pogriješila. U Post 3, 24 zapisano je da su anđeli s mačem postavljeni na vrata Edenskog

vrta iz kojega su Adam i Eva morali izaći po sagrješenju: „Istjera, dakle, čovjeka i nastani ga istočno od vrta edenskog, pa postavi kerubine i plameni mač koji se svjetlucau – da straže nad stazom koja vodi k stablu života.” I kasnije se u biblijskom tekstu spominju anđeli, čak prema svojim redovima i osobnostima, a ukupan biblijski svjetonazor upućuje i na postojanje zloduha koji vode bitke s Bogom i njegovim anđelima, npr. u Otk 12, 7–9: „I nastaje rat na nebu: Mihael i njegovi anđeli zarate se sa Zmajem. Zmaj uđe u rat i anđeli njegovi, ali ne nadvlada. I ne bijaše im više mjesta na nebu. Zbačen je Zmaj veliki, Stara zmija – imenom Đavao, Sotona, zavodnik svega svijeta. Bačen je na zemlju, a s njime su bačeni i anđeli njegovi.” Tako je taj biblizam sažeta i adaptirana parafraza biblijskog prototeksta, a njegova je funkcija isticajna u odnosu na temu jezika i jezične umjetnosti. Da mač može biti i – riječ, kazuje i biblijski prototekst Heb 4, 12: „Jer je živa riječ Božja, i djelotvorna i oštija od svakoga mača oštra s obje strane i prodire sve do rastavljanja duše i duha, i zglavaka i mozga, i sudi mislima i namjerama srca.” Drugim biblizmom: „Njegov mač je riječ, napokon to shvaća, i počinu grijeh pjesništva”, anđela se uspoređuje s pjesnicima, što ih izdvaja i uzdiže između ljudi, pridaje im majestetičnost i ističe njihovu moć. Istodobno, anđeo „počinu grijeh pjesništva” poput Adama u Edenu, što je onda malo polemičan i ponešto opstruktivan biblizam u odnosu na Bibliju, kreativna preinaka, s funkcijom isticanja pjesničke nepoćudnosti i slobodoumlja.

3.4.4. *Bibilizam u pjesmi* Izvrtanje poretka

Još jedan biblizam u užem smislu, adaptiran u osnovnom tekstu, glasi: „Nijedna arka ne prima korake odsutnog čovjeka.” Ta je pjesma poput pjesme *Protusvijet* unekoliko eksperimentalna i ispituje suprotne perspektive, u ovom slučaju korake odsutnog, vjerojatno umrlog i nepostojećeg čovjeka. Prototekst o Potopu već je naveden, no evo referencije na arku ili korablju u Post 6, 18: „A s tobom ću učiniti Savez; ti ćeš ući u korablju – ti i s tobom tvoji sinovi, tvoja žena i žene tvojih sinova.” To je tekst Božjeg naloga Noi koji se sa svojom obitelji jedini spasio od Potopa. Je li taj biblizam u funkciji isticanja smrtnosti kao prepriči spasenju ili što drugo, nije izvjesno. U svakom slučaju motivi mora, izgubljenosti, spasenja, potopa iz drugog ciklusa ostaju i pri kraju nerazriješeni, a pjesma je i prilog stvaranju okvira za svijet i prostor smrti te najava katastrofične propasti fizičkog i poetskog stvaranja.

3.4.5. *Bibilizmi u pjesmi Uzdasi*

Pretposljednja pjesma u zbirci, pjesma *Uzdasi*, sadrži motive – biblizme. Prvi je: „Dva hrama / crvene kaplje / i prozirna krv”, koji se paralelistički na kraju udvaja: „dva hrama / jedan u suncu / drugi od tišine”. U biblijskome prototekstu Hram je mjesto prizivanja Boga i prinošenja žrtava. Poznat je Salomonov hram, za koji piše u 1 Kr 9, 25: „Salomon je tri puta u godini prinosio paljenice i pričesnice na žrtveniku koji je podigao Jahvi i palio je kad pred Jahvom. Tako je dovršio Hram.” Otuda je uz Hram povezana i krv koja se prolijevala kao slika grijeha što uzrokuje prolijevanje krvi nedužnih životinja, a kasnije i Božjega Sina. Ako je paralelizam hotimičan, prema posljednjoj strofi jedan je hram sunčev plam, drugi je hram krvav od žrtava i tišine. Drugi biblizam u toj pjesmi sadrži biblizam-leksem *molitva*. Sadržaj molitve je također naveden: „za nastajanje jutra i spas od vode”. Jutro može biti simboličko upućivanje na život i svjetlost, čak na uskrsnuće, a spas od vode ponovo je konotacija na Potop i konačnu smrt i izgubljenost. Ti su biblizmi u funkciji semantizacije temeljne teme koja uz pokušaj izgradnje poetskog svijeta različit od svijeta stvarnosti ozbiljno propituje uz pitanje opstanka svijeta poezije i egzistencijalno pitanje o mogućnosti spasenja iz fizičkog svijeta opterećena smrću.

Dominantni su biblizmi u zbirci *Tumačenje snijega* Bog, Stvaranje, Babilonski toranj i jezično raslojavanje, Potop, Izlazak (Sinaj, mana, pobuna), pustinja i nebo, Kristov ulazak u Jeruzalem, Kristova pretvorba vode u vino, nova Zemlja, anđeli, vrijeme i vječnost, simbolička bjelina, Hram, molitva. Uz semantizaciju temeljnih tema – stvaranja novog poetskog, a možda u zaleđu i novog fizičkog svijeta – treba istaknuti ulogu biblizama u kreiranju prostora i vremena, odnosno spacijalno-temporalnog ustroja, kako u poznatom tako i u onom željenom prostoru i vremenu, nebu i vječnosti u poeziji i izvan nje kao, prema Kantu, „nužnih uvjeta svega (vanjskoga i unutrašnjeg) iskustva” (Kant 1984: 45).

4. BIBLIZMI U DISKURSU ZBIRKE DAVORA ŠALATA *ZVIJEZDE, DAVNA LICA SPAŠENIH*

Krešimir Bagić (2020), u svom prikazu i kritici ove pjesničke zbirke pod naslovom *Šalat i svemir*, piše i sljedeći tekst u ulomku koji ću cijeli citirati jer je vrlo prikladan uvod u daljnju analizu biblizama i njihove funkcije u diskursu te zbirke:

Zbirka *Zvijezde, davna lica spašenih* pomno je oblikovana cjelina. Moguće ju je čitati kao ambicioznu misaonu strukturu, koja na temeljima kršćanske motivike (pretvorba vina u krv, potop, preispisivanje priče o Adamu i Evi) promišlja sudbinu svijeta. Interpretacija koja bi krenula u tom smjeru vjerojatno bi neslučajnim tretirala i činjenicu da je knjiga podijeljena na sedam ciklusa. Sedam je broj uz koji se veže bogata simbolika – on je savršen broj, u antici je bio znak nebeskog sklada (tada se vjerovalo da postoji sedam planeta), Bog je šest dana stvarao svijet a sedmog se odmarao, sedam je smrtnih grijeha, ali i sedam svjetskih čuda, sedam je nota glazbene ljestvice itd. Biblijskoj maksimi prema kojoj na početku bijaše riječ pjesnik kao da replicira: i na kraju će ostati samo riječ.

Prije no što razvidimo biblizme što ih je nabrojao Krešimir Bagić te potražimo i preostale, treba provesti kratku analizu naslova zbirke jer već naslov sadrži stanovit biblizam: *Zvijezde, davna lica spašenih*. U osnovi naslov koji sadrži uz imensku riječ *zvijezde* i apozicijski skup riječi *davna lica spašenih* ne iznosi ni astronomsku ni biblijsku kozmologiju. On je figurativan i sadrži apozicijsku metaforu koja se metaforizira (*zvijezde*) i kojom se metaforizira (*davna lica spašenih*). Naslov je malo modificiran stih koji potječe iz pjesme *Titanik je potonuo u svemir* i s bližim kontekstom glasi: „Titanik je potonuo u svemir, zvijezde su davna lica spašenih, još drhtava od straha nad ponorom.” Dakako, spasenje potonućem famoznog broda u svemir pjesnička je istina koja upućuje na željenu mogućnost, na spasenje obratnim potonućem u svemir namjesto u morski ponor. Ta poetska istina nije doktrina s uporištem u Bibliji, ali nosi biblijski prizvuk o spasenju i aluziju na biblijske ulomke o spašenima kao što je primjerice sljedeći tekst iz Dn 12, 2–3: „Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost. Umnici će blistati kao sjajni nebeski svod, i koji su mnoge učili pravednosti, kao zvijezde navijeke, u svu vječnost.” Spašeni u Bibliji predstavljani su poredbom „kao zvijezde”, koja je u Šalatomu naslovnom stihu prerasla u metaforu. Taj biblizam daje svijetao i optimističan iktus cijelome diskursu s obzirom na njegovo jako naslovno mjesto. Usto, dok je prethodna zbirka zaokupljena stvaranjem po uzoru na stvaranje Zemlje, ova je očito od samog početka iktus postavila na svemir, na kozmos, čemu svjedoči i frekventna pojavnost riječi *svemir* – ponavlja se ukupno 24 puta. Kao što zamjećuje Alexey Pleshkov (2017: 134) i u Platonovu *Timeju*, „demijurg u *Timeju* uređuje stovarište / fonetsku beskonačnost pomoću jednostavnih trokuta / abecede do stanja kozmosa/ teksta”, iz čega proistječe da je tekst kozmos što ga umjetnik–pjesnik stvara po ugledu na demijurga, to jest u Šalatomu slučaju, na biblijskog Stvoritelja.

Francuski astrofizičar Jean-Pierre Luminet, koji se uza znanost o svemiru bavi i poezijom o svemiru te je priredio i antologiju poezije o svemiru,¹² piše da postoje dva temeljna tipa takve poezije: jedna je ona koja u svemiru vidi ukras, dekoraciju, a druga je ona koja počiva na invenciji, inovativnosti. Također u opoziciju postavlja „univerzalističku” i „egotističku” poeziju sklonu subjektivitetu te onu koja „imitira” i onu koja „izmišlja”. Univerzalistička je, prema Luminetu, didaktična i služi se znanošću koju preobličuje stilskim figurama u lirski diskurs i vanjska znanstvena čuda pounutruje. Druga, inventivna, takva je poezija koja se uzdiže ponad dekoracije i u stanju je ponovo izmišljati svijet. Takve pjesnike Luminet nazivlje „svemirskim sanjarima”. Ne ulazeći dalje u Luminetovo razumijevanje, želim istaknuti da je Šalat upravo „svemirski sanjar” koji izmišlja novi svijet i novi svemir, preosmišljavajući poznati materijalni kozmos te svojom pjesničkom intuicijom i propitivanjem uspostavlja njihove inovativne inačice. Premda su oni dijelom utemeljeni na poznatim i biblijskim predodžbama, oni su učestalo što pounutreni što inventivni, kao, primjerice, u pjesmi *Pisac lav*: „Svemir se sažima u kavez, a zvijezde raspoređuju u rešetke. / Ti si zatvoreni lav koji je progutao sunce i mjesec” (Šalat 2019: 77).

4.1. Biblizmi u ciklusu *Svjetlost prostire stol*

Tablica 5. Biblizmi u ciklusu *Svjetlost prostire stol*

Bibilizam	Bibilizam u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme
<i>Svjetlost prostire stol</i> svim bićima i <i>pretvara vino u modru nebesku krv</i> .	Adaptivan biblizam s referencijom na posljednju večeru i tekst Mt 26, 27–28	Svjetlost prostire stol (9)
Na rubovima grada djeca rasprostiru travnate tepihe i svijet se kao lopta otkotrlja u zbudjene <i>Božje ruke</i> .	Kolokvijalni biblizam u širem smislu <i>Božje ruke</i> samo je frazem i ne referira na biblijski tekst	Zadovoljna zvijer (11)
Sa žamorom njihova šaputanja vrati se u noć, sve ih nabroji u baršunasto <i>Božje uho</i> .	Konotacija na biblijski tekst u Iz 59, 1	Baršunasto uho (15)

¹² Luminet, Jean-Pierre. 1996. *Les poètes et l'univers*, Le Cherche-midi. Paris. Ta je antologija 2012. godine ponovo objavljena s dopunjenim sadržajem.

4.1.1. *Bibilizam u pjesmi Svjetlost prostire stol*

Poradi isticanja svjetlosti kao personificiranog bića, biblizam ovdje podsjeća na Posljednju večeru i priziva poznatu sliku boje vina koja se pretvara u krv, kako je zapisano u Mt 26, 27–28: „I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge prolijeva na otpuštenje grijeha.'” Time se slika čarolije i moći svjetlosti i boja nebeskog svoda intenzivira i ističe. Taj biblizam ruku pod ruku sa svjetlošću figurira prostor te upućuje na Stvaranje – budući da je svjetlost stvorena prvoga dana.

4.1.2. *Bibilizam u pjesmi Zadovoljna zvijer*

Bibilizam u širem smislu koji predstavlja iznenađenog Boga sinegdohom *Božje ruke* služi kao potvrda živog, gotovo zvjerskoga gradskog ritma, ovdje prepoznatljivog kao zagrebačkog. Time se također razdvaja gradski prostor od nebeskog, koji je mirniji i manje bučan, kako stoji: „Na rubovima grada djeca rasprostiru travnate tepihe i svijet se kao lopta otkotrlja u zbudjene Božje ruke.” Bog nije vičan urbanom ritmu i gradska djeca Ga svojom loptom zbunjuju. On živi u drugom vremenu.

4.1.3. *Bibilizam u pjesmi Baršunasto uho*

Ova pjesma sadrži subjekt koji postaje glas i misao svih ljudi koje susreće u gradu: „Sa žamorom njihova šaputanja vrati se u noć, sve ih nabroji u baršunasto Božje uho.” Božje uho je poput Božjih ruku još jedna sinegdoha za prikaz Boga, ovaj put Boga koji sluša. Zašto je to uho baršunasto? Vjerojatno stoga što neke semantičke odrednice baršuna upućuju na njegovu mekoću i podatnost. U *Rječniku* na portalu Jezikoslovac pod natuknicom *baršun* piše da je to „vrsta nježne i mekane tkanine”.¹³ U Bibliji u Iz 59, 1 stoji: „Ne, nije ruka Jahvina prekratka da spasi, niti mu je uho otvrdlo da ne bi čuo.” Taj modificirani biblizam upućuje još jednom kao u prethodnoj zbirci u pjesmi *Kapadokija* na Božju nježnost.

¹³ Jezikoslovac. Baršun. <https://jezikoslovac.com/word/v7na> (pristupljeno 29. srpnja 2022).

4.2. Biblizmi u ciklusu *Snijeg razmazuje nebo po prozorima*Tablica 6. Biblizmi u ciklusu *Snijeg razmazuje nebo po prozorima*

Bibilizam	Odnos prema biblijskom prototekstu	Naslov pjesme
...i zažmiriti <i>crno</i> koje uvijek preduhitri <i>snijeg</i> ,	Antiteza crno-bijelo	Oročitelj (33)
Bijelo je boja koja uvodi u zanos pa snijeg razmazuje <i>nebo</i> po prozorima	Metaforički biblizam o nebeskoj bjelini	Izbrisane slike (39)

4.2.1. *Bibilizam u pjesmi* Nijemi pripovjedač

U toj pjesmi ovog ciklusa posljednja tri stiha glase: „Snijeg je pripovjedač koji nikad / nije progovorio, / a svi se komentatori trude / protumačiti njegovu bjelinu.” Jedan komentar tog ciklusa, koji se može shvatiti kao poezija godišnjih doba posvećena zimi i bjelini, jest da je u kontekstu koji je obilježen biblizmima, i taj ciklus implicitno i simbolički utkao biblijski intertekst u svoj diskurs upravo bjelinom nebeskog snijega razmazana na prozorima. Budući da je taj biblizam razmotren unutar prethodne zbirke, može se još dodati da se bjelina snijega nastavlja na ciklus o svjetlosti prema simboličkim polovima: svjetlost – tama, bijelo – crno, što označuje Dobro – Zlo, Nebo – Zemlju, Boga – Sotonu itd. – dakle, u antitetičkim parovima koji potječu iz Biblije. Svjetlost i bjelina upućuju na nebeski i božanski svijet, a tama i smrt na ovozemaljsku stvarnost. Ciklus o zimi i bjelini ponavljanje je s varijacijama iste teme iz prethodne zbirke upravo zbog fascinacije i isticanja bjeline koja je viša od fizičke bjeline snijega te je sada uključena i reflektirana u ponovno stvaranje, rekreiranje neba i kozmosa u poeziji.

4.3. Biblizmi u ciklusu *Tvoje riječi stvaraju snijeg*Tablica 7. Biblizmi u ciklusu *Tvoje riječi stvaraju snijeg*

Bibilizam	Bibilizam u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme
<i>Cijela pjesma u prozi – Adam i Eva</i>	<i>Preinaka i modifikacija narativa o Adamu i Evi</i>	<i>Obećanje (43)</i>
<i>I na nebu i na zemlji</i>	<i>Adaptivni biblizam koji referira na tekst Očenaša</i>	<i>Tvorba (47)</i>
<i>Početak i kraj vremena</i>	<i>Bibilizam konotacija</i>	<i>Sunčev jezik (53)</i>
<i>Kad ljudi nestanu u iznenadnoj mećavi, ti, posljednja žena, rasvijetliš mi svemir kao za Božić okičen bor.</i>	<i>Bibilizam u širem smislu – konotacija na božično svjetlo</i>	<i>Tvoje riječi stvaraju snijeg (59)</i>

4.3.1. *Bibilizmi u pjesmi Obećanje*

U ovome ciklusu ističe se prva pjesma u prozi pod naslovom *Obećanje*, koja je cijela modificirani biblizam s narativnim i portretskim obilježjima. Glavni lik je Eva, koja se pojavljuje kao suvremena žena bezbroj puta iznevjerena, od – kako se sugerira – stvaranja do danas. Najposlije se pojavljuje i uzrok njezinih iznevjerenih očekivanja – Adam. Tako su to prvenstveno imenoslovni biblizmi, utemeljeni na imenima prvih ljudi. Istodobno je to i stilska figura antonomazija jer se namjesto opće imenice *žena* upotrebljuje arhetipsko osobno ime Eva, što se isto zbiva i na razini muškarac – Adam. I ta se poetska priča, koju Bačić naziva „preispisivanjem narativa o Adamu i Evi”, odvija tako da obilježuje vrijeme, duge godine, stoljeća i tisućljeća u kojima je – s gledišta pjesme – rijetko koji ili nijedan Adam održao obećanje o vjernosti. Ostaje puko obećanje i odbačeno prstenje. Može se reći da je taj poetski narativ i kritički biblizam jer propituje i biblijski smisao institucije braka.

4.3.2. *Bibilizam u pjesmi Tvorba*

Iako na razini molitvenog frazema, taj biblizam iznimno je vrijedan za ukupno razumijevanje intencija kako lirskog tako i autorskog subjekta jer

adaptiran u osnovnom tekstu karakterizira temeljne zasade Šalatova poetskog kozmosa, kako stoji: „Kad oslijepim, diram, slušam, mirišem i pronalazim te kako začinješ sunce *i na nebu i na zemlji*.” Obraćajući se voljenoj osobi, on u njoj i ljubavi prema njoj vidi začetak sunca, čime se poetska kozmologija odmiče od prirodne i usmjerava u područje ljubavi koje obuhvaća i svemir i zemaljski svijet, kako će se on prvenstveno oblikovati u poeziji.

4.3.3. *Biblizam u pjesmi* Tvoje riječi stvaraju snijeg

Biblizam u širem smislu koji upućuje na božićno svjetlo slijedi trag prethodnog u pjesmi *Tvorba*, u smislu oblikovanja poetskog kozmosa ili svemira: ”Kad ljudi nestanu u iznenadnoj mećavi, ti, posljednja žena, rasvijetliš mi svemir kao za Božić okičen bor.” Subjekt vidi voljenu ženu kao izvor svjetlosti, i to usporedivu s božićnim svjetlima na urešenom božićnom drvcu. Iako je božićni bor tradicijski kršćanski običaj, vjerojatno potekao i spajanjem s nekrektnim tradicijama, on se ipak dâ povezati i s pojavom svjetla u vrijeme Kristova rođenja: zvijezde koja je vodila mudrace, svjetlosti anđela koji je javio vijest o Kristovu rođenju pastirima itd. Sam je Isus za sebe rekao u Iv 8,12: „Ja sam svjetlost svijeta; tko ide za mnom, neće hoditi u tami, nego će imati svjetlost života.”, a psalmist kazuje u Ps 36, 10: „U tebi je izvor životni, tvojom svjetlošću mi svjetlost vidimo.” Svjetlost je višestruk simbol razuma, znanja, čistoće, života, pa i ljepote. Tako je pjesnikova draga usporediva s Kristovim odsjajem koju simbolično prenosi božićni bor. I njime ona rasvjetljuje svemir. U srcu svemira je, drugim riječima, ljubav, kako ističe i početak iste pjesme: ”Ščepaj sunce i otkotrljaj ga preko planine da se sljubimo u noći i razmažemo po zvjezdanom arhipelagu”.

4.4. Biblizmi u ciklusu *Titanik je potonuo u svemir*Tablica 8. Biblizmi u ciklusu *Titanik je potonuo u svemir*

Bibilizam	Bibilizam u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme
Titanik je potonuo u svemir, zvijezde su davna lica <i>spašenih</i> , još drhtava od straha nad ponorom.	Modificirani i preinakom promijenjeni biblizam o spašenima	Titanik je potonuo u svemir (69)
(Svjetlo) Pali sveopću žarulju, izvlači <i>mrak iz anđela</i> koji su zalutali u umirovljeni svemir.	Udaljena parafraza o anđelima tame	Ljubomorno svjetlo (75)
Sve su ptice glazbeni instrumenti i <i>nebo svira</i> njihovim glasanjem	Bibilizam u širem smislu o pticama koje pjevaju hvalu	Glazbene ptice (81)

4.4.1. *Bibilizam u pjesmi Titanik je potonuo u svemir*

Prvi biblizam o zvijezdama kao licima spašenih iz brodoloma već je analiziran. Ovdje možemo još dodati da je u pogledu na poetski kozmos i to očito prostor spašenih koji potvrđuje ljubav kao središte tog kozmosa. U tom prostoru nije prisutna samo međusobna ljubav subjekta s njegovom odbačanicom, već su tu i spašeni povučeni u svemir namjesto u morske dubine te sada očuđujuće sjaje svojim licima u obličju zvijezda. Zvijezde su, kao i Mjesec, znan poetski rekvizit, ali ovdje se pojavljuju na inovativan način. Ideja o spašenima iz mora uistinu je prisutna u Bibliji, no u poetskom jeziku ona je dobila poetski, a ne doktrinarni predznak. Evo teksta u Otk 20, 13 o uskrsnuću mrtvih koji odlaze s Kristom na nebo: „*I more dade svoje mrtvace; i smrt i podzemlje dadoše svoje mrtvace; i svaki bi suđen po djelima svojim*” (isticanje dodano).

4.4.2. *Bibilizam u pjesmi Ljubomorno svjetlo*

Taj biblizam, ako to jest, konotacija je na kozmički konflikt. U rečenici: „Pali sveopću žarulju, izvlači mrak iz anđela koji su zalutali u umirovljeni svemir” iznosi se tvrdnja da svjetlo „izvlači mrak iz anđela”, što je s biblij-

skog gledišta aluzija i moguća konotacija na zle anđele koji vode bitku sa svjetlom. No ta je konotacija udaljena i nije jasno u osnovnom tekstu koji su to anđeli iz kojih se izvlači mrak ili tama. U svakom slučaju, prisutna je antiteza svjetlo – tama, koja je po sebi biblijska i koja se kao takva preselila u hrvatsku i svjetsku književnost u obilju poraba. Krist je u Iv 1, 5 predodčen kao svjetlo nasuprot tami: „(...) i svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuze.” Tako je prostor kozmosa uz već pobrojane biblijske slike prikazan kao onaj u kojemu ima zalutalih anđela tame, ali ih svjetlo pobjeđuje.

4.4.3. *Biblizam u pjesmi* Glazbene ptice

U tekstu: „Sve su ptice glazbeni instrumenti i nebo svira njihovim glasanjem” nalazimo tvrdnju da nebo svira glasanjem ptica. To bi mogao biti obratni biblizam u odnosu na biblijski prototekst u kojemu se podrazumijeva da i ptice svojim glasom pjevaju Bogu i tako ga hvale, kako ih primjerice i poziva psalmist uza sve ostalo u Ps 148, 10 i 13: „Zvijeri i sve životinje, gmizavci i *ptice krilate!* (...) nek` svi hvale ime Jahvino, jer jedino je njegovo ime uzvišeno! Njegovo veličanstvo zemlju i nebo nadvisuje” (isticanje dodano).

Ovdje se u osnovnom tekstu perspektiva preokreće, čemu je Šalatov diskurs sklon i drugdje. Stoga ptice u njemu nisu kao primjerice Nazorova ševa koja u pjesmi uzlijeće nad poljem u visinu i pjeva: „Svet! Svet! Svet!”, nego nebo svira glasanjem ptica kome ako ne čovjeku. Tako biblizam pridonosi inovativnosti diskursa te nebo i zemlju sljubljuje cvrkutom ptica.

4.5. Biblizmi u ciklusu *Rasprava sa šutnjom*

Tablica 9. Biblizmi u ciklusu *Rasprava sa šutnjom*

Biblizam	Biblizam u odnosu na biblijski prototekst	Naslov pjesme
Sve smo češće propuštali postaje, shvatili da se lokomotiva pomračila, da vozač veze goblen rascvane <i>apokalipse</i> .	Imenski adaptirani biblizam <i>apokalipsa</i> upućuje na svršetak svijeta, npr. prema 2 Pt 3, 10	Jesam li mahao? (97)
Utopljenik ti daruje živahniju biografiju, umjesto tebe pregovara sa smrću, proviruje kroz njezin prozor, ustaje, <i>hoda po vodi</i> .	Konotacija na Mk 6, 49	Beskonačna grana (99)

4.5.1. *Bibilizam u pjesmi Jesam li mahao?*

Imenica *apokalipsa*, prema Aničevu *Velikom rječniku hrvatskoga jezika*, dvoznačna je i upućuje na „1. *bibl.* naslov posljednje knjige Novog zavjeta” i „2. (apokalipsa) *razg.* smak svijeta, posljednji dani čovječanstva; Sudnji dan”. Budući da je u Šalatovoj pjesmi ta riječ napisana malim slovom, vjerojatnije ju treba shvatiti u drugom značenju. No kako je i ta razgovorna inačica usko povezana sa sadržajem biblijske knjige, možemo je shvatiti također kao biblizam jer u Šalatovu iskustvu sve upućuje – pa i vožnja poludjelim vlakom – kako na mogućnost spasenja tako i na mogućnost propasti. Prije izvjesne propasti vlakom čiji je vlakovođa „vezao goblen apokalipse” subjekt se u pjesmi pita: „Jesam li mahao?” Sve se odigrava brzo. Biblizam u apokaliptički intoniranoj pjesmi ističe ovaj put kratkoću vremena i s druge strane kozmičku tragediju.

4.5.2. *Bibilizam u pjesmi Beskonačna grana*

Ta je pjesma o metaforičnoj beskonačnoj grani vremena koja prikuplja metaforično lišće, žive koji će umrijeti. Na kraju tog izvjesnog razmatranja, javlja se kao iznenađenje jedan utopljenik i između ostalih živahnih radnji „pregovara sa smrću namjesto tebe” koji si na redu, štoviše najposlije i „hoda po vodi”. Je li hod po vodi slučajan ili je biblizam s konotacijom na Kristov hod po vodi za olujne noći na Genezaretskom jezeru, teško je reći. U Mk 6, 49 piše: „A oni, vidjevši kako hodi po moru, pomisliše da je utvara pa kriknuše.” Možemo pretpostaviti da u slučaju da jest hotimičan biblizam – on daje nadu u nemoguće rješenje smrti i smrtnosti, nadu u drugačiji ishod no što ga prirodni zakoni određuju. Također se uspostavlja i most u pogledu na poeziju, koja u metaforičnom smislu može biti „hod po vodi”.

4.6. Biblizmi u ciklusu *Predigra potopa*Tablica 10. Biblizmi u ciklusu *Predigra potopa*

Bibilizam	Odnos prema biblijskom prototekstu	Naslov pjesme
Predigra <i>potopa</i> i Nagrizi košticu <i>stvaranja</i> , izglancaj <i>božja slova</i> u ljudskoj rečenici	Poput imenice <i>apokalipsa</i> , i imenica <i>potop</i> referencija je na biblijske opise posvemašnje propasti; ponavljaju se biblizmi iz prethodne zbirke (<i>Kiša u tijelima</i>): „možda se ljudi rasonode predigrom potopa” i „Nagrizi košticu stvaranja, izglancaj božja slova u ljudskoj rečenici.”	Kiša u tijelima (117)

4.6.1. *Bibilizmi u pjesmi* Kiša u tijelima

Budući da se ponavlja ista pjesma *Kiša u tijelima* iz prethodne zbirke, ona očito u svom ponavljanju ima osobito značenje. S jedne strane, ona povezuje obje zbirke kao konektor ističući da je svijet i svemir jedno¹⁴ (u pjesmi *Bujica mjesečine* posredno će subjekt izreći da je svemir sve, pa i sam subjekt koji se preobličio u svemir: „S vrhova koraka izmigolji noć, / preboji me u crno i preokrene u svemir. / Sad sam sve što postoji.”). Da je subjekt analogan svemiru, zamjećuje i Cvjetko Milanja: „Tako bi se moglo reći da postoji semantički 'križ', to jest horizontalna i okomita protega, koju konstelira i razasutost svemirskim prostorom koji je analogan nutarnjem prostoru subjekta, njegovoj duševnosti i duhovnosti („okomito”), kao jamačno i osjećajnosti i doživljajnosti („horizontalno”) (Milanja 2019). S druge strane, pjesma emfazično najavljuje katastrofičan kraj kako svijeta tako i neba i u fizičkom i u metaforičnom, poetskom smislu, kako pri kraju zbirke stoji u pjesmi *Umro je kapetan teksta*:

¹⁴ J. R. Roberts (2013) piše o hebrejskom razumijevanju kozmosa: „Tek kada je stvaranje zemlje završeno, stvaranje neba i zemlje smatralo se potpunim. Tako se *haššamayim wəhā 'āreš* odnosi na ukupnost svemira, a ne nužno na organizirani, potpuno funkcionalni i cjeloviti svemir.”

Umro je kapetan teksta.
 Popucali su jarboli rečenica.
 Trup se raspada na slogove, uzvike, jauke.
 Čuju se posljednji vokativi.
 Brod je potonuo u rječnik nemuštog jezika.

4.7. Biblizmi u ciklusu *Jutro skida mreću*

Tablica 11. Biblizmi u ciklusu *Jutro skida mreću*

Bibilizam	Odnos prema biblijskom prototekstu	Naslov pjesme
Boje su se podvrgnule oku, na pragu su divote, slučajnog <i>raja</i> u koji ulaze samo mrtvi.	Bibilizam u širem smislu; „raj u koji ulaze samo mrtvi” tradicijski je pojam, no leksem <i>raj</i> aluzija je na rajsku ljepotu stvorenog Edenskog vrta	Slučajni raj (131)
<i>Bog</i> ga miluje po kosi i štiti. Daje mu tišinu narezanu na nevidljive igraće kocke.	Karakterizacijski biblizam o Bogu, bez referencije	Prvotna pećina (123)

4.7.1. *Bibilizam u pjesmi* Slučajni raj

Leksem *raj* već se i ne osjeća kao biblizam, već kao opća imenica koja kao okamenjena metafora označuje mjesto ljepote i uživanja. No ostatak sintagme „u koji ulaze samo mrtvi” referencija je na buduće stanište pravednih umrlih koji uživaju u prisutnosti Boga i anđela, kako se tumači u kršćanstvu. Ipak, unatoč tome, cijela poetska rečenica ne iznosi religijski stav, već prvenstveno poetski i referira na neposredno okružje subjekta zadivljena ljepotom priobalnog prostora koji metaforizacijom uzdiže na univerzalniju razinu. Tako ovaj biblizam pridonosi antitezi zemaljske ljepote i zemaljske smrti, ali i još jedan blijesak idealnog staništa.

4.7.2. *Bibilizam u pjesmi* Prvotna pećina

U toj je pjesmi glavni akter „kroničar tišine” koji se želi vratiti u predjezično razdoblje. On ne podnosi govor, gramatiku niti abecedu i govori isključivo

tišinom. No pojavljuje se i Bog, što je dakako biblizam koji nosi stanovita karakterizacijska značenja: „Bog ga miluje po kosi i šuti. Daje mu tišinu narezanu na nevidljive igraće kocke.” No „kroničar tišine” ne prihvaća Božji prijedlog. Bog je u toj pjesmi obazriv, pokušava komunicirati, ali ne nameće se. Tako je i to posljednje pojavljivanje Boga uklopljeno u već prethodnu Šalatu predodžbu „nježnog Boga”, no istodobno i nejakog, koji suosjeća i ljubi čovjeka, ali poštuje ljudski odabir. Usto nije ni osobito angažiran da mu pomogne, što je donekle u opreci s biblijskim Bogom koji je krajnje neravnodušan, koji dolazi i umire na križu, snažno upozorava, čak prijeti, kako bi koga spasio.

Budući da biblijski svemir i biblijski planet Zemlja imaju svoj početak i kraj, ima ih i poetski kozmos Davora Šalata. Čini se da su na kraju ove zbirke izvjesnost smrti i krajnje propasti, najavljene katastrofičnim signalima apokalipse i Potopa, izvjesni, kako stoji u posljednjoj pjesmi *Skilske formule* i njezinim posljednjim recima: „Vježbajmo, dakle, smrt. Blizu je njena riječ bez koplja i zvukova, posljednje ime zahrđalih stvari.” Tako bi kraj ovog poetskog kozmosa bio u antitezi sa svjetlošću zvijezda i ustreptalom ljubavlju na početku, no tumačima te zbirke ostaje i biblijska mogućnost da je lirski subjekt poput putnika u Titaniku samo jako prestrašen pred ambisom potonuća te ne vidi kako se već uznosi, to jest *tone*, u svemir i počinje svijetliti kao zvijezda. U biblijskoj kozmologiji na kraju nema ni Sunca ni noći: „Noći više biti neće i neće trebati svjetla od svjetiljke ni svjetla sunčeva: obasjavat će ih Gospod Bog i oni će kraljevati u vijeke vjekova” (Otk 22, 5). Većina prijevoda sadrži iste ekvivalente za sjaj koji istječe od Boga – *obasjavat će ih* ili *svijetlit će nad njima*, u engl. *give them the light*, što podrazumijeva prvenstveno fizičku svjetlost, no *New American Standard Bible*, prevedena na temelju opsežnih proučavanja i komentara, sadrži ekvivalent koji uključuje i duhovnu i intelektualnu razinu teksta: „because the Lord God will illumine them”. U Anićevu Rječniku 3. značenje riječi *iluminacija* donosi sljedeći opis: „*teol. pov.* božansko prosvjetljenje ljudskoga duha (prema Sv. Augustinu) [*postići iluminaciju*]”. Stoga i glagol *illumine* znači „božanski prosvjetliti”. Zanimljivo je da hrvatski prevoditelji A. Dalmatin i S. Konzul također imaju glagol *prosvjetliti*, a ne *svijetliti* ili *obasjavati*, što tom prijevodu pridaje senzibilnost prema kontekstualnim semantičkim nijansama, kao što pokazuje tekst: „I veće ovdí ne bude Noći, i ne budu po= tribovali S(vê)tlosti s(vê)tnjaka, ni S(vê)tlosti Sl'n= ca, zač' Gospodin' Bog' *pros(vê)tljue* njih', i kralê= vati hote va vêki vêkom” (isticanje dodano). Najposlije,

biblijska kozmologija nije znanstvena, već prvenstveno duhovna i teološka te je kao takvu i valja prihvaćati.

Na kraju, dakle, ostaje dvojba hoće li poetski svemir i u njemu subjekt doživjeti vječnu propast ili će ih „nježni Bog” na čudesan način prema načelima „protusvijeta” uzdignuti ili potonuti u prostor paradigmi neba i zvijezda.

4. ZAKLJUČAK

Pregled zbirki pjesama koje sadrže biblizme, objavljenih u Hrvatskoj od devedesetih u 20. do dvadesetih godina u 21. stoljeću, pokazuje da su hrvatski pjesnici Lana Derkač, Jozefina Dautbegović, Delimir Rešicki, Dorta Jagić, Marko Pogačar, Franjo Nagulov, Davor Šalat, Sven Adam Ewin, Ivan Koprić i Ivan Klarić u svojim lirskim diskursima služeći se biblizmima zauzimali različit odnos prema biblijskom prototekstu: od afirmacije (Derkač, Dautbegović, Rešicki, Jagić, Klarić) preko ambigviteta (Sven Adam Ewin, Koprić), polemike (djelomično Dautbegović, Sven Adam Ewin, Koprić), subverzije (Nagulov), dekonstrukcije (Sven Adam Ewin) do negacije (Mujičić Artnam, Pogačar), s najčešćim oblicima referencija: aluzije, citati, parafraza i adaptacija. Biblizmi u njihovim osnovnim tekstovima obavljaju također i različite funkcije: semantizacijsku, arhetipizacijsku, kontekstualizacijsku, demitologizacijsku/mitologizacijsku, ironizacijsku, ludičku, figuracijsku te funkcije stvaranja patosa, majestetičnosti, mističnosti i inovativnosti. Takva je aktivnost biblizama u poetskim diskursima djelovala na registar i dinamiku promatranih diskursa te ih usto povezala sa svjetskim pjesništvom srodnih orijentacija, osobito u novoj poeziji apokalipse (Mujičić Artnam, Sven Adam Ewin, Rešicki, Klarić, Šalat).

Analizom i interpretacijom biblizama u diskursima dviju pjesničkih zbirki Davora Šalata utvrđen je značajan broj biblizama koji su najčešće aluzije, konotacije ili modifikacije i adaptacije u skladu s osnovnim tekstom, te su stoga diskretni i ne teologiziraju poetski diskurs. Ipak, oni značajno semantiziraju temeljnu temu o stvaranju poetskog svijeta i svemira, pri čemu je zbirka *Tumačenje snijega* usmjerena više na stvaranje zemaljskog, a zbirka *Zvijezde, davna lica spašenih* na stvaranje nebeskog svijeta, koji zajedno – što je i biblijsko, hebrejsko razumijevanje – čine cjelovit svemir, kozmos. Uz pitanje Stvaranja ili Početka, tematizira se i Kraj kozmosa, koji se najavljuje apokaliptičkim registrom i starozavjetnim Potopom, te različne druge teme

kao što je pitanje spasenja i dosezanja neba pomoću biblizma o Izlasku ili tema o raslojavanju i rastakanju jezika biblizmom o babilonskom tornju, o odnosu muškaraca i žena biblijskim imenoslovnim i arhetipskim uzorcima itd. Analizom je također potvrđeno da je funkcija biblizama posebno razvidna u oblikovanju spacijalno-temporalnog ustroja u promatranim diskursima te da pridaje velike dimenzije – širinu i visinu – svijeta i svemira u izgradnji, osiguravajući prostornost dostojnu za prizorište krucijalnih tema vezanih i za život i za smrt. Također, biblizmi doprinose temporalnoj dimenziji u odnosu vremenitog i vječnog poretka. Ovaj članak dokazuje i analogiju kakva se predstavlja u Platonovu *Timeju*, samo u biblijskoj inačici. Kao što Bog stvara svijet, tako i čovjek–pjesnik izmišlja poetski svijet ili ga rekreira i preosmišljava, često ovdje kao „protusvijet”. Bog je „nježni Bog”, iako „vara” i Egipćane i Izraelce, a subjekt je nedvojbeno pjesnik koji je svjestan svoje ljudskosti i smrti, ali i potrebe za razmatranjem spasenja. Poetska kozmologija, posebno u drugoj zbirci, inventivna je i svemir personificira, smanjuje i mijenja ga, a u njegovo središte postavlja sjaj ljubavi. Svemir je izvor svjetlosti, ali i bitaka s anđelima tame – ostaje na kraju nedorečenost hoće li tama prevladati ili će svemir sijati ne samo davnim već i nedavnim licima spašenih.

LITERATURA

Izvorna:

- Dautbegović, Jozefina. 1994. *Ručak s Poncijem*. Zagreb: Meandar.
- Derkač, Lana. 1997. *Eva iz poštanskog sandučića*. Zagreb: Meandar.
- Derkač, Lana. 2022. *Ugovor s prašinom (izbor iz poezije)*. Biblioteka online. Knjiga 208. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. <https://elektronickeknjige.com/knjiga/derkac-lana/ugovor-s-prasinom/ugovor-s-prasinom/> (pristupljeno 30. studenog 2022).
- Jagić, Dorta. 1999. *Plahta preko glave*. Zagreb: SKUD Ivan Goran Kovačić.
- Jagić, Dorta. 2009. *Plahta preko glave*. Biblioteka online. Knjiga 68. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. <https://elektronickeknjige.com/biblioteke/online/plahta-preko-glave/> (pristupljeno 27. listopada 2022).
- Jagić, Dorta. 2003. *Đavo i usidjelica*. Zagreb: AGM.
- Jagić, Dorta. 2006. *Đavo i usidjelica*. Biblioteka online. Knjiga 28. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. <https://elektronickeknjige.com/biblioteke/online/davo-i-usidjelica/> (pristupljeno 28. listopada 2022).

- Jagić, Dorta. 2007. *Kvadratura duge*. Zagreb: AGM.
- Jagić, Dorta. 2015. *Kvadratura duge*. Biblioteka online. Knjiga 115. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. <https://elektronickeknjige.com/biblioteke/online/kvadratura-duge/> (pristupljeno 29. listopada 2022).
- Klarić, Ivan. 2021. *Dragi Marko*. Split: Naklada Bošković.
- Klarić, Ivan. 2022. *Kasni prostor*. Split: Naklada Bošković.
- Koprić, Ivan. 2021. *Intergalaktički peljar*. Zagreb: Meandar.
- Mujičić Artnam, Kemal. 1994. *Petkom poslije ribe*. Zagreb: Meandar.
- Mujičić Artnam, Kemal. 2009. *Petkom poslije ribe*. Biblioteka online. Knjiga 69. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. <https://elektronickeknjige.com/knjiga/mujicic-artnam-kemal/petkom-poslije-ribe/> (pristupljeno 18. studenog 2022).
- Nagulov, Franjo. 2010. *Knjiga izlaska*. Zagreb: Udruga Jutro poezije.
- Pogačar, Marko. 2007. *Poslanice običnim ljudima*. Zagreb: Algoritam.
- Pogačar, Marko. 2014. *Poslanice običnim ljudima*. Biblioteka online. Knjiga 110. Zagreb: Društvo za promicanje književnosti na novim medijima. <https://elektronickeknjige.com/knjiga/pogacar-marko/poslanice-obicnim-ljudima/poslanice-obicnim-ljudima/> (pristupljeno 3. prosinca 2022).
- Rešicki, Delimir. 1997. *Knjiga o anđelima*. Zagreb: Meandar.
- Rešicki, Delimir. 1999. *Ezekijelova kola*. Zagreb: Znanje.
- Sven Adam Ewin. 2021. *S Bogom na ti*. Zagreb: Sandorf.
- Šalat, Davor. 2009. *Tumačenje zime*. Zagreb: VBZ.
- Šalat, Davor. 2019. *Zvijezde, davna lica spašenih*. Zaprrešić: Fraktura.

Biblije:

- Biblija*. 2013. [Prev. Šarić, Ivan Evandelista]. Zagreb: Znaci vremena.
- Biblija govori*. Četiri prijevoda: *Biblija*. Šarić, Ivan Evandelista; *Jeruzalemska Biblija*. Rebić, Adalbert [ur.]; *Ekumenska Biblija*. Dretar, Tomislav; *Sveto pismo*, Daničić, Đuro; Stefanović Karadžić, Vuk. <https://biblija.biblija-govori.hr/> (pristupljeno 22. kolovoza 2022).
- Rebić, Adalbert [ur.]. 2007. *Jeruzalemska Biblija*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- New American Standard Bible*. 1995. <https://www.biblegateway.com/> (pristupljeno 20. kolovoza 2022).
- Novi testament II. dio*. 1563. Latinički prijepis glagoljskog izvornika. [2015]. Matak, Dragutin [ur.]. Zagreb: Adventističko teološko visoko učilište, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
- Stručna i opća:
- Bagić, Krešimir. 2016. *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970. – 2010*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bagić, Krešimir. 2020. Šalat i svemir. *Vijenac*, 684. Zagreb: Matica hrvatska. <https://www.matica.hr/vijenac/684/salat-i-svemir-30399/> (pristupljeno 15. kolovoza 2022).

- Car Matutinović, Ljerka. 2010. Oduhovljeno traženje smisla. *Vijenac*, 415. Zagreb: Matica hrvatska. <https://www.matica.hr/vijenac/415/oduhovljeno-trazenje-smisla-2503/> (pristupljeno 28. srpnja 2022).
- Encyclopedia Britannica*. Cappadocia, ancient district, Turkey. <https://www.britannica.com/place/cappadocia> (pristupljeno 22. srpnja 2022).
- Garvanović-Porobija, Đurđica. 2014. *Veliki meštar sviju biblizama. Miroslav Krleža i Biblija*. Zagreb – Sarajevo: Synopsis.
- Garvanović-Porobija, Đurđica. 2017. *Svijet u amfori*. Zagreb: Disput.
- Golub, Ivan. 1990. *Prijatelj Božji*. Zagreb: Naprijed.
- Kant, Immanuel. 1984. *Kritika čistoga uma*. [Prev. Sonnenfeld, D. Viktor]. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Lotman, Jurij. 1977. *The Structure of the Artistic Text*. Ann Arbor: University of Michigan.
- Luminet, Jean-Pierre. 2015. The Cosmos as a Poem. *e-LUMINESCIENCES: the blog of Jean-Pierre Luminet*. <https://blogs.futura-sciences.com/e-luminet/2015/02/01/cosmos-poem/#more-1280> (pristupljeno 19. kolovoza 2022).
- Milanja, Cvjetko. 2019. Spasiti spašeno. *Kolo*, 2019/2. Zagreb: Matica hrvatska.
- Osborne, Catherine. 1996. Space, Time, Shape, and Direction: Creative Discourse in the Timaeus. *Form and Argument in Late Plato*. Gill, Christopher; McCabe, Mary Margaret [ur.]. Oxford: Clarendon Press.
- Pieniążek-Marković, Krystyna. Postmoderni Bog? (Bog i suvremeno hrvatsko pjesništvo). *Anagram*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola. <https://hrvatskiplus.org/article.php?id=1771&naslov=postmoderni-bog-bog-i-suvremeno-hrvatsko-pjesnistvo> (pristupljeno 24. svibnja 2023).
- Roberts, John R. 2013. Biblical Cosmology: The Implications for Bible Translation. *Journal of translation*, 9 (2). <https://www.sil.org/resources/publications/entry/55623> (pristupljeno 25. kolovoza 2022).
- Pleshkov, Alexey. 2017. Plato's theory of language: the isomorphism of kosmos and logos in the Timaeus. *Problemos*, 91 (91). <http://dx.doi.org/10.15388/Problemos.2017.91.10506> (pristupljeno 20. kolovoza 2022).
- Sorel, Sanjin. 2008. Kršćanske teme u hrvatskom pjesništvu devedesetih. *Crkva u svijetu*. Vol. 43, No. 2. Split: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu.

SUMMARY

FROM THE BIBLE TO THE POETIC UNIVERSE

This paper presents the results of the research on biblicisms in the recent poetry of Croatian poets from the nineties of the 20th century to the twenties of the 21st century. The goal is to find out the poet's relationship to the biblical prototext in the form of poetic references and what are the functions of biblicisms in the lyrical discourses of the selected poets. Poets who write poetry with a dominant poetic function and predominantly

secular ideological sign were selected, namely: Lana Derkač, Jozefina Dautbegović, Delimir Rešicki, Dorta Jagić, Marko Pogačar, Franjo Nagulov, Davor Šalat, Sven Adam Ewin, Ivan Koprić and Ivan Klarić. A review of their lyrical discourses will show a different form of reference to the biblical prototext and the relationship to it: quotation, paraphrase, allusion, adaptation, subversion, affirmation and negation. The functions of biblicisms will also be multiple, from the creation of majesty, humorous effect, luddism, parallelism, antipathy, characterization to the destruction of traditional understandings and deconstruction, demythologization and new mythologizing and mystification. Due to the particularly creative adaptation of biblicisms, two poetry collections by Davor Šalat, *Tumačenje zime* (2009) and *Zvijezde, davna lica spasenih* (2019) are presented with special attention, which will deepen and insight into the figurative poetic world of that author and show the functioning of biblicisms in lyrical discourses of those two collections of poems. The analysis starts from the assumption that the primary function of biblicisms and related references to Judeo-Christian cosmology in the discourses of the two aforementioned collections is the semanticization of the basic theme and figuration of the spatio-temporal structure and its enrichment with barely significantly flickering hope, with a special impact on the transmission of the experience of literature. Such a function of biblicisms plays a noticeable role in the development of the subject, from his disorientation to finding the space of love, which is reached by a vague, mystical itinerary that connects both collections with a ten-year experience of poetic silence. The subject, close to the author, is the bearer of the undertaking that establishes the poetic cosmos, from the creation of the world to its development that encompasses the universe and to its possible disruption or survival. The methodology of this analysis includes the detection of all biblicisms and related references, as well as intertextual analysis and discernment of the stylistic function of biblicisms in the basic text.

Keywords: biblicism, Croatian poetry from the nineties to the twenties; Davor Šalat; biblicism; spatio-temporal structure; subject

Autorska prava: © 2023 Autor(i). Ovaj rad dostupan je za upotrebu u otvorenom pristupu, pod licencom „Creative Commons Imenovanje 4.0. međunarodna”. Vidi: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.hr>.

Copyright © 2023 The Author(s). Open Access: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. See: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.